

Da det begyndte ...

**Grænseforeningens
årbog 1989**

Troels Fink

Da det begyndte
– de sønderjydske foreningers første år

De sønderjyske foreningers første år

I 1880'erne tog interessen for Sønderjylland et kraftigt opsving ud over hele Danmark. Hovedårsagen til den øgede interesse for det gamle grænseland var ophævelsen af § 5 ved en aftale mellem Østrig og Tyskland. Aftalen blev offentliggjort i 1879.

§ 5 var en bestemmelse i den fredstraktat, der afsluttede en kortvarig krig i 1866 mellem de to tyske stater. Ved freden sikrede Preussen sig byttet fra det fælles felttog mod Danmark i 1864. Freden blev sluttet i Prag og i traktatens § 5 blev det bestemt, at befolkningen i de nordlige distrikter af Slesvig skulle have lov til ved en folkeafstemning at afgøre, om den ville tilbage til Danmark. Det var den franske kejser Napoleon III, der havde fået bestemmelsen indført i fredstraktaten.

I 1867 indledtes forhandlinger mellem Preussen og Danmark, men de endte resultatløse, og det var en almindelig opfattelse, at der kun kunne komme en folkeafstemning, hvis Frankrig i en given situation kunne sætte magt bag kravet.

Det var derfor med de største forventninger, man oplevede krigsudbruddet i 1870, da Frankrig erklærede Preussen krig; og det udløste en grænseløs skuffelse, da det hurtigt viste sig, at tyskerne var de stærkeste. Udsigten til at § 5 ville blive virkeliggjort fortonede sig i en fjern fremtid, men endnu klamrede man sig til håbet både blandt de danske i Nordslesvig og i kongeriget.

Når ophævelsen af § 5 fik en chokagtig virkning, hænger det også sammen med, at den officielle meddelelse fremkom alene i den tyske statstidende (Reichsanzeiger). Det var en tilsidesættelse af almindeligt gældende regler.

*Tømrermester
H. H. Kayser, 1817-1895*

Når fredstraktaten af 1866 var meddelt Danmark officielt – den var blevet notificeret, som man sagde – så måtte ophævelsen også notificeres, men det skete ikke; Bismarck var ude på at skræmme Danmark, og det lykkedes fuldt ud. Han var på denne tid irriteret over, at kong Christian IX's yngste datter, Thyra, var blevet gift med hertugen af Cumberland, der gjorde krav på tronen i kongeriget Hannover. Hertugens far havde været konge i Hannover og var blevet fordrevet under krigen i 1866, og Hannover var blevet indlemmet i Preussen.

Som begivenhederne fulgte efter hinanden, kunne det se ud, som om § 5 var blevet ophævet som en straf for dette giftermål. Det var ikke tilfældet, men en stor angst greb de danske, der frygtede, at Bismarcks Tyskland ville fortsætte sin ekspansionspolitik, og at hele Danmark ville blive det næste offer. Det var en mistolkning af Tysklands hensigt, men angsten var gået de danske i blodet, og frygten for det overmægtige Tyskland var altid til stede.

Choket i 1879 gav stødet til en omfattende forsvarsbevægelse, og den fulgtes af en stærkt øget interesse for de fraskilte landsmænd i Sønderjylland. For dem havde § 5 været som en vragedel, de klamrede sig til efter et skibbrud, men de opgav trods skuffelsen ikke håbet om en bedre fremtid. Som en af deres ledere, redaktøren af Flensborg Avis, Gustav Johannsen

skrev: »Nordslesvigs befolkning kan fra dette øjeblik ikke længere beråbe sig på en traktat, der i mere end 12 år har stillet det gunstigere end andre nationaliteter, der ved erobring er bragt under fremmed herredømme. Men dette kan ikke fratage os vort håb om, at den store tanke om ethvert folks ret til at leve sit eget liv – vil sejre, når den betimelige tid er kommet.«

I Sønderjylland blev taktikken lagt om, man indrettede sig på en national kamp på langt sigt med arbejdet for at bevare sprog og nationalitet som hovedopgave, og med en kulturel indsats, der stadigvæk afføder den største respekt.

I 1880 blev »Foreningen til det danske sprogs bevarelse i Nordslesvig« stiftet, senere kort og godt kaldet »Sprogforeningen«. Den organiserede bl.a. et net af primitive folkebiblioteker ud over landsdelen.

Den nyvakte interesse i kongeriget gav sig udslag i nye foreninger som supplement til de bestående. De nye foreninger søgte at udbrede interessen og offerviljen i bredere kredse, medens de ældre dels bestod af små kredse, der samlede penge ind eller fremtrådte som sammenslutninger af fødte sønderjyder.

Den vigtigste af de ældre foreninger bar navnet »Dannebrog«, den var oprettet i 1865 og blev i mange år ledet af tømmermester H. H. Kayser. Den ydede i en årrække støtte til danske privatskoler i købstæderne, hvor det officielle skolesprog allerede i 1864 var blevet tysk. De danske privatskoler blev efterhånden forbudt. Men foreningen fortsatte ikke mindst med støtte til pressen.

En anden forening, der ligeledes virkede i det stille, bar navnet »S S«, så kunne man lægge i de bogstaver, hvad man ville. Den var oprettet på initiativ af gårdejer Jep Fink på Bygebjerg i Hejls sogn. Det var højskoleinteresserede og fortrinsvis venstrefolk, der stod bag. Formålet var at samle midler til at støtte unge sønderjyder, der ønskede et højskoleophold i Danmark. Den drivende kraft i foreningen var sekretæren, folkesangeren Morten Eskesen. Det var til hans 70-årsdag, Bjørnstjerne Bjørnson skrev følgende hilsen:

*Hvor Danmarks jord blev revet over
så hjerterødderne hang ved,
did Morten Eskesen sig vover
med trofast trøst fra sted til sted.
Han vil med sine tusind fjed,
sy sammen, hvad de søndersled.*

Morten Eskesen døde i 1912 og oplevede ikke at se resultatet af sine mange fjed.

Som foreningen »Dannebrog« virkede også »S S« i det stille. Det gjorde på en måde også nogle foreninger, der samlede udvandrede eller fordrev-

*Professor
Aage Friis, 1870-1949*

ne sønderjyder. Disse foreninger havde dels selskabelige dels filantropiske formål. Et sådant »Sønderjysk Samfund« var oprettet i 1866, men det oplevede kun en kort blomstringstid. Anderledes gik det med en »Sønderjysk Forening« stiftet i 1879. Den havde sit udspring blandt udvandrede sønderjyder, men den fik snart medlemsskaren udvidet med interesserede uden denne baggrund.

Som årene var gået, viste der sig et voksende behov for oplysning om forholdene i Sønderjylland, oplysningsvirksomheden var det nye element, som Sønderjysk Forening repræsenterede. Foreningen oplevede i 1887 en krise, og den delte sig i en ren selskabelig forening og i en forening med navnet »Sønderjysk Centralforening«. Denne blev et af udgangspunkterne for de mange sønderjyske foreninger, der nu blev oprettet ud over landet.

Et andet udgangspunkt var foreningen »Sønderjysk Samfund«, der i 1884 var oprettet på initiativ af forstanderinde Anna Thalbitzer. Hun nærede en brændende interesse for Sønderjylland og besøgte ofte landsdelen. Denne forening var fra første færd anlagt på at virke i bredden.

Den krise, der i 1887 førte til splittelse mellem »Sønderjysk Forening« og »Sønderjysk Centralforening«, bundede i den spændte indenrigspolitiske situation i provisorieårene (1885-94), da Estrup bød Folketinget trods, og da København blev befæstet for midler, der ikke var givet bevilling til.

*Lektor H. V. Clausen,
1860-1937*

Almindeligvis var interessen for Sønderjylland størst i højrekredse. Men paradoksalt nok, i denne hadefulde kamptid, da Højre- og Venstrefolk næppe kunne være i stue sammen, var »den sønderjyske sag« en af de få sager, der blev løftet op over partistriden.

Den senere kendte historieprofessor Aage Friis blev som ung student i 1890 grebet af den sønderjyske sag. Hans far, pastor Kristian Friis i Skyum i Thy, var bange for, at denne interesse lagde beslag på alt for meget af sønnens tid, men Aage Friis svarede den 15. oktober 1890 sin far: »Nu er der for tiden for mig intet som helst andet at tage fat på end den eneste sag, der endnu ikke er fuldstændig ødelagt af partivæsenets elendige kævl og vrøvl, altså den sønderjyske. Jeg er kommet ud over den tid, da jeg kunne sværge til en af vore partifaner; jeg har fået en for dyb foragt for hele det leben, der føres herhjemme, til at kunne andet end bekæmpe det hele. Men ved siden deraf ligger det bedre for mig at have en sag at arbejde positivt for, som surrogat ved siden af det negative arbejde mod den ånd, der er rådende herhjemme. Nu er jeg national af natur og overbevisning, ser det nationale livs genrejsning som den eneste frelse for vort folk, og ser det sønderjyske spørgsmål som den eneste sag på basis af hvilken det nationale spørgsmål kan rejses for tiden. Således er det sønderjyske spørgsmål

*Fhv. minister
H. P. Hanssen, 1862-1936*

mig middel ... og mål: ergo er det sønderjyske spørgsmål det næste, der for tiden kan tiltrække min interesse i nogen videre grad«.

Tilsvarende udtrykte den meget sønderjysk interesserede lektor H. V. Clausen sig: »Vor indre politik væmmes jeg mere og mere ved og skammer mig ved at blive kaldet venstremand.« (Brev til H. P. Hanssen 18. februar 1982).

H. V. Clausen var stærkt engageret i det af Venstre prægede »Studentersamfund«, der var oprettet i 1882 i protest mod den hæderkronede, dybt konservative sammenslutning »Studenteforeningen«.

Begge studentersamfund fik specielle fraktioner med »det sønderjyske« som arbejdsområde. Ejendommeligt nok kom Studentersamfundet i 1887 først med en fraktion, der kaldtes »4 S« (Studentersamfundets sønderjyske Samfund. Forkortelsen kunne nok være nødvendig).

Når Studentersamfundet kom først, skyldtes det foruden H. V. Clausen også Johan Ottosen. Begge havde fra deres tidligste ungdom fattet interesse for den hårde lod, der var blevet sønderjyderne til del.

H. V. Clausen var blevet student i 1879, og i sommerferie efter sommerferie gennemtravede han i de følgende år det gamle hertugdømme og fik derved et enestående kendskab til personer og forhold. På den første tur fulgtes han med sin skolekammerat Niels Hjort, der var født i Lyksborg,

Kong Christian IX, 1818-1906

hvor dennes far før 1864 havde været præst. »4 kr. på lommen, et langt sigtebrød og 2 hårdkogte æg« havde Hjort med hjemmefra. De nåede over Dybbøl og Flensborg til Danevirke.

Da Jens Jessen i 1882 overtog Flensborg Avis, arbejdede H. V. Clausen i nogle sommerferier på redaktionen, men de to kunne ikke gå i spænd sammen, og H. V. Clausen blev efterhånden en af Jessens skarpeste kritikere. I de første år var H. V. Clausens interesse rettet mod de sydligere egne, men han blev mere og mere skeptisk over for mulighederne for at genrejse danskheden syd for Skelbækken. Da han i 1907 gjorde en fodrejse fra Flensborg til Slesvig, mindedes han sin ungdoms færd her og betonedede forandringen ved at sige: »Men én følelse har jeg ikke længere; jeg spejder ikke nervøst ængsteligt efter hvert spor af dansk sprog, som kan findes. Vi træffer folk, som taler dansk til mig, den mand har været dragon i Aarhus, den mand har arbejdet på Ærø, men det rører mig ikke; de egne er tabte for os ...«.

Så meget mere koncentrerede han sin interesse om Nordslesvig, og i H. P. Hanssen fandt han en personlighed, der anlagde samme syn på de praktiske opgaver.

I 1887 kom den da 25 årige H. P. Hanssen til København for at drive frie

studier. En majdag mødtes han med H. V. Clausen, der drog Johan Ottosen ind i kredsen. Det gode vejr fristede til en tur i det grønne. De tre vandrede hele dagen i skovene ved Furesøen og drøftede, hvad der kunne gøres for at knytte båndene mellem kongeriget og Sønderjylland fastere ved et gensidigt oplysningsarbejde, der også tog hensyn til venstrefløjen i Danmark. Venstrepressen havde hidtil været passiv, det mente man at kunne råde bod på ved en korrespondance-virksomhed. Man talte om det nødvendige i en almanak; ideen blev virkeliggjort et par år senere under navnet Sprogforeningens Almanak, der snart kan fejre 100 års jubilæum.

H. V. Clausen påtog sig at udarbejde en rejsehåndbog, og H. P. Hanssen ville skrive en oversigt over udviklingen i Sønderjylland i årene efter 1864.

Mange år senere – i 1906 – mindedes H. P. Hanssen i et brev til H. V. Clausen denne tur: »Jeg ser endnu Hulsøens blanke spejl. Jeg husker, at vi mødte Liebe (højesteretssagfører og landstingsformand), hans høje ranke skikkelse, som han vandrede ved søen, og billede efter billede kunne jeg drage frem lige til rødgrøden, som vi spiste i Lyngby kro. Men bedst husker jeg naturligvis vore samtaler, Ottosens og dine mange spørgsmål om nordslesvigske forhold og fælles trang til at arbejde for den danske sag, og planerne som vi lagde, og hvoraf mange jo også senere er blevet udført«.

I efteråret 1887 blev så »4 S« oprettet, men glat gik det ikke; der var betænkeligheder ved at udsende H. P. Hanssens pjeces. Især den kendte folketingsmand J. K. Lauridsen var imod. (Det er ham med jernbanedriften og kønsdriften og de forhåndenværende søms princip). Da man i 1888 i Studentersamfundets ledelse drøftede emnet, sagde han: »Tror man ikke, at sønderjyderne har udsigt til at komme tilbage, er det uforsvarligt at støtte sagen dernede. De kan ikke leve et selvstændigt liv under fremmed herredømme. Da hellere råde dem fra at skabe sig nødtilstande og familieulykke.«

J. K. Lauridsen trængte ikke igennem med sit synspunkt. Pjecen blev udsendt og kom just på et tidspunkt, da der blev nyt røre om den sønderjyske sag. Det skyldtes ingen mindre end kejser Wilhelm II. I marts 1888 var den gamle kejser Wilhelm I død, hans søn Friedrich var dødssyg og nåede kun at regere i 100 dage. Til ham havde mange knyttet håbet om en mere liberal politik og eventuelt en virkeliggørelse af § 5. Et sådant håb var der ingen, der knyttede til den 30-årige Wilhelm II, en livlig sjæl, der med mange udfordrende taler var med at skabe frygt for, hvad Tyskland, Europas stærkeste militærmagt, bar i sit skjold. Han var altid undervejs, så man sondrede mellem »Der greise Kaiser«, (oldingekejseren), »Der weise Kaiser« og »Der Reise Kaiser«.

Få uger efter at Wilhelm II var kommet på tronen, drog han til St. Petersborg, det nuværende Leningrad, derfra til Stockholm og så til almindelig forbløffelse til København.

Mellem Danmark og Tyskland havde der i årtier hersket et meget spændt forhold, og nu pludselig dukkede kejseren op i København. Det gav anled-

Kejser Wilhelm II, 1859-1941

ning til et livligt presserøre, der slog ringe ud over Europa. Det sønderjyske problem kom igen på tale i den europæiske presse. Det russisk-inspirerede blad »Le Nord«, der udkom i Brüssel, forklarede, at besøget ikke ændrede det afgørende forhold mellem de to lande »de danske blade gentager enstemmigt, at udførelsen af § 5 i Pragfreden forbliver en ufravigelig betingelse for enhver oprigtig varig tilnærmelse mellem sejrherreerne og de besejrede fra 1864.«

Den fornyede opmærksomhed om Sønderjylland irriterede kejseren. Derfor kvitterede han kort tid senere med i Frankfurt an der Oder at holde en af sine bombastiske taler, hvori han tog sin højsalige herre fader i forsvar mod den skændige mistænkeliggørelse, at han havde kunnet tænke sig at opgive noget af det, der blev vundet i hin store tid (1864-71): »Jeg tror, at vi ... i hele hæren ved, at hellere må vore 18 hærkorps og vore 42 millioner indbyggere lade deres liv ..., end at vi skulle afstå en eneste sten af det, som vi har vundet«. Ikke desto mindre fastholdt man i store dele af den danske presse, at det rette venskab mellem Danmark og Tyskland kun kunne vindes ved, at Danmark fik den danske del af Sønderjylland tilbage.

Under besøget i København havde Christian IX og kejseren fattet sympati for hinanden, og allerede den 24.-25. august 1888 aflagde Christian IX genvisit i Berlin. Mens der ikke i København havde været ført mere indgå-

ende politiske samtaler mellem monarkerne, gik Christian IX nu lige til sagen. Han forklarede kejseren, at Danmark i tilfælde af en europæisk krig principielt ville forholde sig neutral, men for kongen selv var det ikke nok. Han ønskede i et sådant tilfælde forbundsfællesskab med Tyskland. Han kunne nok forstå, at Tyskland vanskeligt kunne give Nordslesvig tilbage, men han bad om, at der ikke måtte blive fare for hårdt frem imod danskerne i Slesvig på forvaltnings- og politiområdet, da det vanskeliggjorde hans stilling.

Mens kongen nok fortalte sine ministre og embedsmænd, at han havde lagt et godt ord ind for sønderjyderne, så nævnte han ikke udtalelsen om et eventuelt forbundsfællesskab med Tyskland i tilfælde af krig. Men det var netop kongens holdning i en eventuel krigssituation, der interesserede den tyske ledelse, og Bismarck gav derfor ordre til, at kongens ønske om en bedre behandling af de danske skulle imødekommes, »hvis det kunne ske uden at skade vitale statsinteresser«.

Det sidste var en væsentlig indskrænkning, thi netop nu forberedte man i det preussiske kultusministerium en ny skoleordning, der forudsatte, at det tyske sprog skulle indføres som undervisningssprog i alle nordslesvigske landsbyskoler bortset fra 4 timers religionsundervisning. Denne ordning trådte i kraft 1. april 1889. Den udløste en voldsom harme blandt alle danske og var med til at øge interessen for arbejdet med at støtte dansk sprog og kultur syd for Kongeåen.

Kun på et enkelt område blev den tyske politik lempet; det gjaldt de såkaldte optanter. Det var sønderjyder, der i årene 1864-1870 havde benyttet sig af retten til at vælge at beholde det danske statsborgerskab. De havde lov at blive i landsdelen, men de kunne udvises, hvis »de faldt til besvær«, og det skulle der ikke meget til. De kunne ikke deltage i møder og sammenkomster, og de levede et meget fortrykt liv. Det drejede sig om ca. 25.000 personer. I årene 1889-91 fik ca. 1000 personer efter ansøgning tysk statsborgerret og dermed mulighed for at deltage i det politiske liv, men så strammedes kursen igen.

Kejserbesøget og Christian IX's genvisit havde som nævnt sat pressen i gang, og den fik i efteråret 1888 ny næring, da en preussisk major ved omflytningen af den tyske garnison fra Aabenraa til Haderslev erklærede, »at den tyske ørn ingensinde ville slippe af sine klør en fodbred tysk land, som det engang havde været svært at erhverve, men den ville fastholde det vundne og forsvare det med sit hjerteblod.«

Denne erklæring vakte studenterne i København til dåd. To studenter fra henholdsvis Studenterforeningen og Studentersamfundet fik den idé, at der burde holdes et stort studentermøde om Sønderjylland. Den ene var stud. theol. H. P. Hansen, søn af en københavnsk borgmester, i sine senere år rektor for Efterslægtsselskabets skole og fra 1926 til sin død i 1943 formand for Grønseforeningen. Den anden var den senere valgmenighedspræst Asger Højmark.

*Rektor H. P. Hansen,
1867-1942*

Det forberedende arbejde blev refereret i pressen, og planen forskrækkede kongen på det alvorligste. I Statsrådet den 12. oktober 1888 bragte han sagen på bane. Det hedder i referatet »Hans Majestæt finder det uheldigt, at studenterne vil røre ved denne sag, da der for tiden er indtrådt et bedre forhold til Tyskland, navnlig efter den tyske kejsers besøg i København. De udtalelser, som let kunne fremkomme på et sådant møde, kunne skade det gode forhold til Tyskland, som er i begreb med at udvikle sig, og Hans Majestæt ville derfor anse det for rigtigst, at et sådant studentmøde forhindredes.«

Men justitsminister Nellesmann måtte forklare majestæten, at mødet ikke kunne forbydes; konsejlspræsidenten, Estrup, foreslog, at man skulle gøre indflydelsesrige medlemmer af studenterverdenen opmærksom på, at det påtænkte møde let kunne have uheldige følger, navnlig for de danske slesvigere selv og på den måde få studenterne til at opgive tanken, i al fald for tiden.

Det blev den gamle Carl Ploug, tidligere redaktør af Fædrelandet, der fik den utaknemmelige opgave at snakke studenterne fra planen; det lykkedes ham, og mødet blev aflyst.

I den kreds, der interesserede sig for Sønderjylland, var der megen

Georg Brandes, 1842-1927

harme over, at man således havde stukket halen mellem benene, men den 17. november 1888 skrev H. V. Clausen til H. P. Hanssen om det aflyste møde: »Noget godt er der dog kommet ud deraf. Nogle unge i Studenterforeningen handlede resolut og benyttede det gunstige øjeblik til at danne en forening af samme art som »4 S« inden for Studenterforeningen. Den hedder »To Løver«. Det var imidlertid på forhånd en aftale mellem stifterne af »To Løver« og så os, at vi i virkeligheden skulle slå os sammen i ét og alt, men at vi foreløbig skulle vise to ansigter udadtil for ikke at forarge skrøbelige sjæle, som ikke kunne tåle at være i en forening, hvor deres politiske modstandere etc. tillige var«.

Der blev nedsat et fællesudvalg for de to foreninger. Det bestod af otte personer. For »To Løver« højesteretssagfører Sophus Nellemann, rigsarkivar A. D. Jørgensen, stud. theol. H. P. Hanssen og cand. theol. Laust Moltezen (den senere venstrepolitiker og udenrigsminister). For »4 S« var det filosofen, professor Harald Høffding, forfatteren Erik Skram (redaktionssekretær ved Politiken), cand. mag. Johan Ottosen og cand. mag. H. V. Clausen. Den ledende skikkelse i samarbejdet var A. D. Jørgensen.

Den 14. november 1888 holdt de to foreninger et fælles agitationsmøde på Hotel Phønix i Bredgade i København. Det var dagen før Christian IX

*Rigsarkivar A. D. Jørgensen,
1840-1897*

kunne fejre 25-året for sin tronbestigelse. På hotellet opholdt sig et par Ulan-officerer, der skulle lykønske kongen til jubilæet, idet kongen til stor harme for mange danske havde modtaget en udnævnelse til æresoberst i et tysk Ulan-regiment. Men officererne har næppe keret sig om studentermødet, endsige forstået hvad det drejede sig om.

Som taler ved mødet optrådte ingen ringere end Georg Brandes, der var blevet medlem af »4 S«. Han beskæftigede sig med den indre situation i Danmark og lagde lige stor skyld for spliden på Højre og Venstre, og derved understøttede han bestræbelserne for samling af alle kræfter omkring den sønderjyske sag.

Det samarbejde, der var indledt mellem de to studenterfraktioner, havde afsmittende virkning ud over hele landet. Højre- og Venstreforeninger formåede at holde fælles møder. For Højres vedkommende var det de konservative klubber, der i løbet af 1880'erne var oprettet i næsten alle købstæder. Som modstykke til klubberne oprettedes derpå i mange byer en »Demokratisk Forening«. Den tidligere omtalte forening »S S«, hvor Morten Eskesen var den drivende kraft, havde allerede forsøgt sig med fællesmøder for at samle penge ind til unge sønderjyders ophold på danske højskoler. Disse dannelsesinstitutioner var ikke velsete i Højrekredse, men

*Rigsdagsmand
Gustav Johannsen, 1840-1901*

selv den argeste højremand måtte erkende, at højskolens undervisning gav en særdeles god modvægt mod det, de unge var blevet fyldt med i de preussiske skoler.

I et brev til H. V. Clausen nævner H. P. Hanssen eksempler på nogle fællesmøder holdt af konservative klubber og demokratiske foreninger bl.a. i Randers og i Helsingør og han tilføjede: »De konservative har uden knas givet bidrag til »S S«, og det må dog være lidt surt at bide i det æble, da bidragene skal fremme højskolesagen«.

Hvis man søger efter referater i aviserne af disse møder, leder man som oftest forgæves. Man gik stille med dørene udadtil for ikke at påkalde sig opmærksomhed fra tysk side. Det var en hæmsko for arbejdet, at det måtte foregå så diskret. Som rigsarkivar A. D. Jørgensen skrev i et brev: »Det er dobbelt vanskeligt at få folk til at yde til et formål, som ikke må omtales offentlig«; men her hjalp foreningsdannelserne.

I 1887 blev der oprettet en sønderjysk forening i Aarhus – den eksisterer for øvrigt endnu i bedste velgående. I 1888 fulgte Korsør og Kolding, i 1889 Aalborg, Vejle, Svendborg, Nyborg, Faaborg, Randers, Odense, Horsens, Esbjerg og Fredericia. I august 1888 blev der dannet en sammenslutning med navnet »De samvirkende sønderjyske foreninger«.

*Udenrigsminister
P. Munch, 1870-1948*

En af de mest benyttede foredragsholdere i de nystiftede sønderjyske foreninger var H. P. Hanssen, der i 1888, 26 år gammel, var blevet sekretær for »Den nordslesvigske Vælgerforening«. Han var i 1889 med H. V. Clausen på en agitationsrejse til fynske byer, og man vil lægge mærke til, at af de ovennævnte 11 foreninger hørte de 4 hjemme på Fyn.

De sønderjyske foreninger var gode til at holde interessen ved lige, og de kunne også indsamle en del midler, men det var studenterne, der tog sig af det praktiske arbejde og som ikke mindst skaffede sig kendskab til de lokale forhold ved besøg i Sønderjylland.

I sommeren 1889 planlagde de to nystiftede foreninger »4 S« og »To Løver« en stor udflugt til Sønderjylland. Men forberedelserne kom til offentlighedens kendskab. Politiken meddelte, at en flok studenter af forskellig politisk afskygning i en nær fremtid agtede at foretage en større fællestur til Sønderjylland for at gøre sig bekendt med de derværende forhold og styrke de danske i deres kamp for modersmål og nationalitet.

Planen vakte stor opsigt, og igen en gang var det J. K. Lauridsen, der løftede en advarende røst. Han nævnte de tidligere omtalte tegn på lettelse i forhold til Tyskland efter kejser Wilhelms besøg, og han fortsatte: »Hvor let kan ikke et uforsigtigt ord under den påtænkte tur forandre hele denne situation og måske give Tyskland anledning til pastvang mod Danmark,

forbud mod eller hindring for tysk og dansk handelssamkvem, ikke at tale om de uhyggelige forholdsregler mod dansksindede sønderjyder, som turen – hvis den kommer i stand – temmelig sikkert vil give anledning til«, og han hævdede, at en støtte til Sønderjylland kun kunne være passiv og stilfærdig.

Den megen omtale i bladene virkede neddæmpende. Den 8. juli 1889 meddelte Johan Ottosen i Politiken, at turen var opgivet, men enhver havde selvfølgelig ret til at foretage en ferierejse, som han har lyst til, skrev han. Og det var der mange, der havde. Fordelt på en række mindre hold drog 60 unge studenter til Sønderjylland, hvor de var gæster i danske hjem.

Det krævede et vældigt organisationsarbejde, men trods vanskelighederne var resultatet godt. Gennem et brev til H. P. Hanssen fra H. V. Clausen af 11. juli 1889 får man et indtryk af planlægningen.

Sammen med en student Hansen ville H. V. Clausen selv komme til Sønderborg den 16. juli. Johan Ottosen og student Zahle (den senere radikale politiker) ville også komme den vej. Men det var vanskeligt at få de unge til at respektere de aftalte ruter. H. V. Clausen havde sendt 5 særdeles flinke folk vesten ind, dvs. over Ribe, og han foreslog videre, at studenterne på en bestemt dag skulle samles med fremtrædende sønderjyder. »Lad dem om muligt komme til Wolff Gammelgab eller lignende folk, jeg tror, de har bedre af dem end af Grundtvigianere«, skrev H. V. Clausen. Også dette ønske blev opfyldt, og H. P. Hanssen fortæller i sine erindringer, at »besøget forløb programmæssigt uden at tildrage sig politimyndighedernes opmærksomhed«, og så tilføjer han: »Adskillige af de unge studenter, der deltog i denne tur, tog senere fremragende del i de nationale foræningsarbejde.«

Johan Ottosen og H. V. Clausen var de drivende kræfter i det praktiske arbejde for Sønderjylland i disse år. De drog flere unge ind i arbejdet, bl.a. den tidligere omtalte Aage Friis og dennes klassekammerat, den senere udenrigsminister P. Munch.

I 1891 var Aage Friis for første gang i Sønderjylland og traf her H. P. Hanssen og andre ledende personer. I sin ungdommelige begejstring ville Aage Friis demonstrere sit nationale sindelag ved at bære den danske studenterhue. Den måtte ikke vises i Sønderjylland, hvor der var forbud mod at vise danske farver og emblemer. Politiet var hurtigt til at gribe ind. Sammen med H. P. Hanssen, dennes frue, Helene, og de danskes repræsentant i den tyske rigsdag, Gustav Johannsen, sad han en dag på en forårsrestaurations på Skibbroen i Sønderborg. Da viste sig i det fjerne den meget danskfjendtlige landråd (amtmand) von Tschirschnitz med retning henad Skibbroen. H. P. Hanssens sagde straks: »Tag huen af, Friis«, men før Friis kunne reagere, havde Gustav Johannsen snuppet huen og sat den på sit eget hoved, mens han trykkede sin egen bredskyggede hat ned over Friis, og da landråden passerede, svingede han venligt hilsende studenterhuen, og så var den sag klaret. Et af de mange vidnesbyrd om Gustav

*Lektor Johan Ottosen,
1859-1904*

Johannsens utrolige situationsforfølelse. Blandt de ledende politikere fra Sønderjylland, der blev benyttet som talere i de sønderjyske foreninger, var Gustav Johannsen den mest populære. Når man læser referater af hans taler, eller læser, hvad han har skrevet, så virker det meget almindeligt, men han mestrede antydningens kunst og havde en sjælden personlig udstråling.

Den senere amtsskolekonsulent i Tønder, Nicolai Svendsen, der fra 1899-1904 var redaktør af H. P. Hanssens blad »Hejmdal« i Aabenraa, deltog i et møde med Gustav Johannsen og tog i et indlæg kraftigt til orde mod de tyske overgreb. Det var i Køllerpolitikkenes dage. Han brugte udæskende vendinger, hvad Gustav Johannsen aldrig gjorde. Da den unge redaktør havde sluttet sit indlæg, foreslog Gustav Johannsen forsamlingen at synge sangen:

*Fuglen sit øje lukker
sætter sig trygt til ro
drømmer mens stormen sukker
hult om dens høje bo.*

Sidste vers lyder:

*Stormen lad den kun fnyse
bølgen lad den kun gå,
drømmenes kyst den lyse
kan de dog aldrig nå.*

Ud fra disse vers talte Gustav Johannsen om den danske befolknings holdning, mens stormen rasede og harmens bølger gik højt. Han formandede til at tage tingene med ro, thi vor sag var så god, at ingen magt i verden kunne ødelægge den. Han vidste, at uvejret en dag ville stilne af, at ventetiden kun havde styrket vort mod og vor evne til at holde ud. Vore drømmes lyse kyst kunne modstanderne aldrig nå. På den måde fik Gustav Johannsen bragt sit budskab, så det gik lige til hjertet.

Som nævnt findes kun få referater af møderne i de sønderjyske foreninger, men i et brev fra pastor Immanuel Barfod i Vaabensted på Lolland til vennen, pastor M. Mørk Hansen i Vonsild, er et møde i Sakskøbing beskrevet, hvor Gustav Johannsen var taler.

Barfod havde været præst i Sørup i Angel og Mørk Hansen i Felsted ved Aabenraa. Begge havde været stærkt engagerede i at vinde den sønderjyske befolkning for Danmark i tiden mellem de to krige 1848-1850 og 1864, og begge var blevet fordrevet i 1864, men de havde bevaret en varm interesse for det, der dengang hed »den sønderjyske sag«. Efter det omtalte møde, der fandt sted i 1894, skrev pastor Barfod: »Vi havde en prægtig aften forleden i Sakskøbing. Salen var propfuld, og jeg indledte mødet for at minde de gode folk om, at en røst fra Sønderjylland er en røst til vore hjerter og til vor samvittighed, så de skulle høre ikke blot med øret, men med hjertet, og for at opfordre dem til at være offervillige for en sag, der er fuldt ud vor egen. Men så trådte han op, denne legemlige og åndelige store kæmpe, og han varmede ikke blot hjerterne, men han gav os mod og vakte hos mange håbet til live ved at give os en skildring af den seje kraft, modstandskraften i de sønderjyske bønder. »Tyskernes overgreb har opdraget os – vi er et bedre, danskere folk, end vi var før. – Vær ikke bange, vi skal nok holde ud.« Og så havde vi en fællesspisning bagefter, hvor der blev talt mange gode ord under en løftet stemning, ja, det var en god aften.«

Dette lille kig ind i en sønderjysk forenings virksomhed må gøre det ud for mange andre, for som sagt: i aviserne finder man kun lidt, og i bedste fald en svag afglans af den løftelse, der kunne være over de sønderjyske møder. Men det var ikke alle talere, der havde et talent, der kunne måle sig med Gustav Johannsens.

Frøken Anna Thalbitzer

I 1890 arrangerede Sønderjysk Samfund i København, altså Anna Thalbitzers organisation, en stor fest. Ved den lejlighed blev der sunget to sange, den ene var skrevet af Johan Ottosen, den er stadig i brug og indtager pladsen som en slags sønderjysk nationalsang: »Det haver så nyligen regnet«. Den anden var skrevet af litteraturhistorikeren Niels Møller og hed: »Der er vel dag til suk og gråd«. Begge sangene afspejler stemningen, da vendepunktet indtraf efter den lange tilbagegangslinie efter 1864. Valget til den tyske rigsdag i 1890 havde givet dansk fremgang. Der viste sig en ny fortrøstning, som hos Niels Møller tolkedes i ordene:

*Vi ser vor fremtid fast imod
om også den er grå
med trøst fordi vor sag er god,
men tyst for vi er få.
Selv om håbet veg,
ingen sagen sveg
og er retfærdig mand om kinden bleg.*

Under anden verdenskrig fik denne sag en renæssance, men nu er den vist gået i glemmebogen. Anderledes med »Det haver så nyligen regnet«. Den er nok tidsbunden, men også almen og stadig vil man med håb synge

*For de gamle som faldt
er der ny overalt
De vil møde hver gang
der bliver kaldt.*

Og i Sønderjylland er det blevet skik, at man gentager de sidste linjer med ekstra kraft:

*Viger ej ud af spor
for vi kender det ord,
det har slet ingen hast,
for dem som tror.*

Denne sang er et af de varige vidnesbyrd om det nybrud, der skete omkring 1890, da den sønderjyske sag blev et fællesanliggende for store dele af det danske folk.

Sandhedens time

Formandens beretning til Sendemandsmødet
den 15.-16. oktober 1988
ved amtsskolekonsulent Viggo Witt-Hansen

I den forløbne sommer drøftedes med megen iver i aviser og radio et forslag om at ophæve paskontrollen ved grænsen. Det er i øvrigt ikke første gang, og det blev heller ikke til alvor denne gang. Man havde glemmt, at det ikke blot er vor egen grænse, vi vogter, men hele Nordens. Og vi har nu en gang indgået en nordisk pasaf tale, som også har betydning for de andre nordiske lande.

Men en mand ringede til mig og spurgte med – tror jeg – oprigtig beklagelse: Hvad skal vi dog gøre i Grænseforeningen? Nu ophæver de jo grænsen! – Jeg husker ikke, hvad jeg svarede, men jeg kunne i hvert tilfælde berolige med, at det næppe kom til at berøre Grænseforeningen, for grænsen bliver nok liggende.

Mon ikke det er ganske symptomatisk, at for ikke så få er grænsen, som de oplever den, håndgribeligt det samme som paskontrol og uniformerede betjente ved de rød-hvide bomme ved overgangsstederne. Sådan er en grænse, og sådan skal en grænse være! Synes man.

Virkeligheden er, at grænsen vil være der også uden paskontrollen. For virkeligheden er også, at grænsen i egentligste forstand – den virkelige grænse – er sindelagets – og kulturernes, og den vil kun langsomt påvirkes af, at grænserne i Europa åbnes, og der bliver »fri bevægelighed for varer, tjenesteydelser, personer og kapital«, som det hedder i industriministeriets annonce for et symbol eller bomærke for det store fælles hjemmemarked, man ser hen til efter 1992. Kultur, traditioner og sædvaner vil kun ændres langsomt. Det vil stadig være det danske mindretals lod at leve på deres hjemstavns jord, men omgivet af flertallets majoritet. Og for Grænseforeningen vil en fjernelse af paskontrollen være af ringe betydning. Bortset fra, at det naturligvis vil lette samkvemet mellem venner og folkefæller syd og nord for grænsen.

Det fører mig ind på med få ord at nævne et begreb, som næsten er blevet en fanfare: Det indre marked. Vi hører om det dagligt og læser om dets velsignelser og dets farer. Det er sandhedens time. For nogle synes det at være en indfrielse af drømme og forhåbninger, andre mener det er et skridt hen imod nationens undergang.

Jeg skal ikke her kommentere den politiske strid om disse vigtige emner, for det er ikke min opgave eller mit ærinde. Men det er naturligvis ikke grænselandet uvedkommende. Og selvfølgelig er det afgørende for os, hvad der kommer til at tegne den europæiske fremtid ind i det næste århundrede. Måske bliver vi på en måde alle mindretal i den store helhed. Ingen ved det i dag.

Men – dybest set handler det jo om, hvorvidt det er kulturerne, folkene og folkeligheden, der skal bestemme vor fremtid – eller det alene bliver de økonomiske kræfter, som står bag politikken og bestemmer der. Det handler det om. Om det bliver økonomien, der bestemmer over kulturen – eller det på længere sigt dog bliver folkenes sjæl, som træffer de afgørende valg. Af den debat, som føres for øjeblikket, kunne man godt få det indtryk, at det alene er økonomien, der er det afgørende i et folks liv. Og det turde dog nok være en vildfarelse. Af historiens lange og brogede løb lærer vi, at det til sidst altid har været kulturernes, og det vil her sige folkenes, indre styrke, som blev bestemmende for politikken – og dermed den økonomiske udvikling. Det ser måske ikke sådan ud. Men i et langt perspektiv er kulturen nu en gang overordnet det politiske. Det statslig-politiske vokser frem af, hvad folkene vil. Det er ikke omvendt. Vil ikke andre sige det, så lad os gøre det i Grænseforeningen. Vi tror på, at retfærdigheden sejrer til sidst.

Kan De huske, hvad Poul Henningsen skrev under krigen:

*Man binder os på mund og hånd...
men man kan ikke binde ånd!*

Men hvad er ånd? Vil nogen spørge. Det er den dybe følelse af samhørighed i fortid og nutid, et folk har, hvis det er et folk. Det er det liv, der rører sig dybt nede i folkesjælen, og som binder os sammen. Det var også den livsvilje, som under krigen fandt udtryk i modstandskampen – og som P.H. i øvrigt tænkte på i 1941, da han skrev sin stærke revyvisе.

Det er derfor, vi er optimistiske i Grænseforeningen. Fordi vi ved, at sådan er det. Det kan nogen måske undre sig over. For selvfølgelig har vi også vanskeligheder at kæmpe med. Og selvfølgelig er det ikke alt, der lykkes for os.

Men vi har en klar målsætning i vort arbejde: Vi skal støtte og oplyse! Vi er den ene part af den helhed, som danner folket på tværs af grænsen.

Og vi har også plads for drømmene og synerne. Claus Eskildsen, der skrev »Grænselæren«, sagde engang: Vi skal være realistiske, og Gud fri os fra eventyr- eller hasardpolitik! Men man skal bare ikke tro, at realitets-sans og nøgternhed alene skaber historie. Den store politik har altid et islæt af romantik over sig, af syner og drømme, af det uoverskuelige. Af ånd!

AT HAVE HOLDNINGER

I juni måned holdt udlandsdanskene (Dansk Samvirke) for 48. gang deres traditionsrige årsmøde på Kronborg.

Ved den lejlighed talte udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen. Han var inde på det samme. Han sagde, at skal Danmark bevare respekten ude i verden, må vi bygge på et holdningsmæssigt og moralsk grundlag, som et stort flertal af danskere står inde for. Det øjeblik, da det ikke længere er holdninger og moral, men opportunisme, der styrer vore handlinger, vil den agtelse og respekt, der står om Danmarks navn, lide et afgørende knæk.

Jeg tror, ministeren har ganske ret i, at hvis vi som danske opgiver enhver holdning, der bygger på et moralsk og idémæssigt grundlag, så vil vore synspunkter miste deres vægt i den store verden, og vor indflydelse vil dale tilsvarende. Og vælger vi opportunismen og lader stormagterne bestemme, fordi det er det nemmeste, ja så har vi sat meget mere over styr, først og fremmest vor selvagtelse.

Og udenrigsministeren fortsatte: I de mere end 15 år Danmark har været medlem af Det Europæiske Fællesskab, er der sket en rivende udvikling, økonomisk, teknisk og politisk. Men det store spring fremad kommer med det indre marked, som begynder nu og må ventes at være en realitet fra 1992. Og hermed markerer vi, sagde udenrigsministeren ifølge referaterne,

endnu et vigtigt skridt væk fra den historiske tradition, vi har for at isolere Danmark fra Europas problemer. Det er en tradition, som har sat sig dybe spor i historien.

Man kunne spørge, hvad er det for holdninger, vi skal bygge på og holde fast ved? Og hvad er det for en tradition, som vi efter udenrigsministerens mening skal bort fra, og som har sat sig så dybe spor i Danmarkshistorien? – Ja, egentlig besvarer han selv spørgsmålet: – Vi skal ikke isolere os. Og deri vil de fleste være enige.

Men jeg kan ikke være enig med udenrigsministeren i hans konklusion. For det er ikke noget typisk dansk – at ville isolere sig. Tværtimod. Næppe nogen anden nation i vor kulturkreds har gennem historien været mere udadvendt end Danmark. Og her kunne man så passende på ny istemme »Som en rejselysten flåde...« . Det gjaldt i vor ældste historie – og det gælder også i dag. Vi vil gerne møde andre folk – *men vi har holdningerne med!* For det er jo rigtigt, at lader vi fem og syv være lige, og lader os lede af opportunisme, så har vi forrådt vor identitet – som danske. At være dansk er ikke »tungen ud ad vinduet«, og det er ikke hvad som helst!

Men på sæt og vis er måske netop åbenheden og vor lyst og vilje til at møde andre en af de bedste danske kvaliteter, som bryder med al isolation og enegang. Danskerne er ikke karakteriseret som dem, der vil leve i isolation!

Der har vel nok været perioder i historien, hvor vi har følt os meget lidt tilskyndet til at have samkvem med bestemte lande og politiske systemer. Men da har det jo netop sammenhæng med vore holdninger – og forståelsen af vort nationale begreb.

Netop mindretalsspørgsmål i et grænseland er langt mere komplicerede og i grunden også mere vidtrækkende, end man skulle tro. Og da har vi gennem snart trekvart århundrede set det som vores opgave i Grænseforeningen at pege på det danske i grænselandets sammensatte og modsætningsfyldte virkelighed.

I grænselandet – i Regnbuelandet – er tingene ikke lette at overskue – eller entydige. Det er ikke enkelt, sjældent sort og hvidt. Her har farverne nuancer, som man næppe finder andetsteds – hverken i det politiske eller i det kulturelle. I grænselandssammenhæng er det nødvendigt med åbenhed og vilje til at se en sag fra flere sider. Det er det moderne Sydslesvig et slående udtryk for. Og det er dette Sydslesvig – det levende eksisterende grænseland med nutidige problemstillinger, der er vor opgave – og vor udfordring.

Forfatteren Karin Johannsen-Bojsen kaldte sin store Sydslesvig-roman, der udkom i fjor: REGNBUELANDET. Det er en god titel. Og det er en spændende bog. Sydslesvig *er* et »regnbueland« .

En regnbue har mange farver. Det er det, der gør den betagende. Jeg har læst et sted, at alle farvenuancerne i grunden udgår af nogle ganske få grundfarver, heriblandt naturligvis den røde og den hvide.

Man må både herhjemme og i Sydslesvig forstå, at det for os i Grænseforeningen er de røde og hvide grundfarver, som i særlig grad forpligter os. Men regnbuen anerkender vi – og vi beundrer den, når den bygger bro over himlen!

EN STÆRKERE DANSKHED

Forleden fyldte Sydslesvigsk Vælgrforening 40 år! Vi vil også gerne fra Grænseforeningens side ønske til lykke! Det ligger i sagens natur, at vi ikke i det daglige kan have så megen og så nær kontakt til mindretallets politiske organisation, som vi har til de øvrige, først og fremmest Sydslesvigsk Forening og Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger. Men meget ofte er der jo tale om personsammenfald, og i hvert fald ved man dernede, at vi i Danmark følger deres arbejde og skæbne med varm interesse. Og vi kan nordfra konstatere, at vælgerforeningens og landdagsmandens dygtige og udholdende arbejde har gjort danskheden stærkere, end den vel nogensinde har været siden 1945. Det glæder og opmuntrer og inspirerer også os i vort arbejde. Og derfor lykønsker vi også til det smukke resultat, som valget – det ekstraordinære landdagsvalg – den 8. maj bragte med langt over 26.000 stemmer. Vi adresserer vor lykønskning til Karl Otto Meyer, som har båret den store byrde – og gennem sin personlige politiske indsats har skabt respekt om SSW overalt, også i tyske kredse. – Vel. Vi kunne også i fjor ønske til lykke med et smukt valg, men hvor har klimaet omkring det politiske liv i Kiel forandret sig! Det fortjener det jubilerende SSW også, og det fortjener det seje arbejde, som er udført gennem årene, for danskhedens sag – og i kampen for at ophjælpe denne landsdel, som har så store erhvervsmæssige problemer med følgevirkninger for økonomi, forretningsliv, beskæftigelse, uddannelse og aktivitet.

Grænseforeningen vil i øvrigt udtrykke sin tilfredshed med, at samtlige det tyske mindretals daginstitutioner i Nordslesvig nu får kommunal støtte. Vi håber, at eksemplet vil blive fulgt også syd for grænsen i form af tilskud overalt til danske institutioner der. – Det skal tillige bemærkes, at for kort tid siden var det 5 år siden, Det tyske Mindretals Sekretariat i København oprettedes. Det hører til de mindre jubilæer, men jeg benytter alligevel lejligheden til at fremhæve, at sekretariatet har udnyttet tiden godt og har opnået en række nyttige resultater af sit arbejde.

OPGAVERNE

Jeg nævnte i min beretning i fjor, at vi gennem årene måske har været lidt for beskedne, når vi ikke så ofte og ikke så konkret har nævnt offentligt, hvilke opgaver vi rent faktisk løser i grænselandet.

Ikke for at rose os af vore »gode gerninger«, men for at gøre klart, hvad vi bruger de indsamlede penge til, bør vi nok opholde os lidt mere ved, hvad vi engagerer os i. Så har vi samtidig også dokumenteret, at der stadig er brug for Grænseforeningen.

Det kan man se af regnskabet, vil nogen indvende. Men et så stort regnskab som Grænseforeningens, hvor der indgår både statsmidler til kulturelt arbejde, legatpenge og overskud fra lotteri og Dybbøldagens indsamlinger m.m., er nu en gang ikke så let tilfængeligt, at det forklarer enhver alt. Og jeg tror, der er brug for, at vi – også udadtil – bliver bedre kendt for, hvad vort arbejde konkret og kontant går ud på.

I 1987 indbragte Det sønderjydske Lotteri ca. 2,1 mill. kr., når alle udgifter er betalt og fratrullet. Et ganske smukt resultat, når man tager i betragtning, hvor vanskelig lotterivirksomhed er blevet. Og Dybbøldagen 1987 indbragte lidt under 700.000 kr. i rent overskud. Lotteriets midler er delt mellem Sydslesvigsk Forening og Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger med ca. 900.000 kr. til hver – som tilskud til konkrete opgaver – og næsten 400.000 kr. til venskabsarbejdet.

SdU har en række byggeprojekter i gang eller under forberedelse, bl.a. et »ungdomsaktivitetscenter« på Nørregade i Flensborg. Og rundt i landsdelen oplever det, man kunne kalde »forsamlingshus-kulturen« i SSF's regi en opblomstring (som det også sker i Danmark for tiden). Fra et moderne forsamlingshus udstråler der megen aktivitet, og der foregår virkelig meget i de sydslesvigske forsamlingshuse. Jeg har ladet mig fortælle, at der nu er 38 danske forsamlingshuse i drift, og hvad det betyder for mindretallets arbejde og sammenhold også i de mindre byer, kan næppe overvurderes. Forsamlingshusene ejes og drives af Sydslesvigsk Forening, og de er en vigtig forudsætning for, at der ude omkring i landsdelen kan høres foredrag, drives korarbejde, spilles teater, arbejdes med amatørteater, folkedans – og arrangeres eftermiddage for ældre. Det er disse »huse«, vi gerne vil støtte. Vi har i det sidste års tid ydet større eller mindre beløb til byggerier i Bøglund og Skovlund. For nylig havde direktør Olesen og jeg den glæde at deltage i indvielsen af et nyerehvervet forsamlingshus i Wyk på Føhr, hvor en lille, men trofast kreds på 60-70 medlemmer af Sydslesvigsk Forening derovre nu glæder sig til at få »foden under eget bord«. Fra Grænseforeningen medbragte vi 25.000 DM (eller gav løfte om!) af lotterimidlerne som tilskud til inventaranskaffelse.

I forståelse med statens 6-mands-udvalg har vi lovet SdU, at Grænseforeningen dækker 2. rate af udgiften til kredshuset i Tarp og en projektering af en påtænkt om- og tilbygning på Christianslyst, og endelig et nyt centralfyringsanlæg på spejdercentret Tydal, som jo også fungerer som lejrskole. Vi kan ikke have, at spejderne sidder og fryser om de bare knæ vinteren igennem! Disse ting koster temmelig nøjagtigt 250.000 DM eller en lille million danske kroner, som er til rådighed fra Det sønderjydske Lotteri fra i fjor. Så sig ikke, at lodsedlerne ikke gør gavn!

Dybbøldagen 1988 ser ud til at have indbragt omkring en halv snes tusinde kr. mindre end i fjor. Der er endnu distrikter, som ikke har afregnet. Men resultatet vil altså ligge omkring 700.000 kr. Derimod har Det sønderjydske Lotteri 1988 haft adskillige vanskeligheder med salget. Det endelige

resultat foreligger ikke endnu, men vi må regne med et betydeligt fald i overskuddet i forhold til 1987. Men der er grund til at bringe de mange sælgere af såvel Dybbølmærker som lodsedler en stor tak for deres trofaste indsats, et arbejde som jo ikke er blevet lettere med årene.

Grænseforeningens bidrag til en lang række større og mindre arbejder i Sydslesvig har i beretningsåret været ca. 3,1 mill. kr. Ved regnskabsårets afslutning havde vi endnu 2,5 mill. kr. til rådighed fra tidligere års lotteri-overskud. Heraf er der efter 1. april 1988 anvendt 1,3 mill. kr. I regnskabsåret, som sluttede 31/3 i år var de to største poster støtte til forskellige renoveringsarbejder i »Hjemmet« i Flensborg, hvor Det lille Teater har til huse, og inventaranskaffelser til forsamlingshuset i Bøglund. Men også Fælleslandboforeningen for Sydslesvig har fået et pænt tilskud.

Det er også en glæde for Grænseforeningen at kunne yde støtte til det danske grænselandsblad, altså til Flensborg Avis. Denne støttemulighed kan vi bl.a. takke en række særlige bidragydere for. Det gælder Carlsbergs Mindelegat for Brygger J. C. Jacobsen, Skibsreder A.P. Møller og Hustrus Fond for blot at nævne to af en række bidragydere.

ET GODT TILBUD

En særlig opgave har vi set i at støtte danske skolars lejrskoleophold i Sydslesvig. Indtil for et års tid siden oplevede vi en tydelig afmatning, som skyldtes, at danske kommuner skulle spare, og det gik ud over lejrskolekontoen, som endda enkelte steder blev lukket. Det var pædagogisk en noget tvivlsom disposition, men i et videre perspektiv betyder det, at tusinder af danske skolebørn aldrig lærer grænselandet at kende (i hvert fald syd for grænsekioskerne), og det er alvorligt.

Vi begyndte i 1987, og vi har nu gennem snart 2 år tilbudt alle danske skoler og gymnasier, at Grænseforeningen efter ansøgning vil dække elevernes transport fra grænsen til lejrskolestedet og tilbage. Det har vist sig, at det i mange tilfælde netop var disse små 2000 kr., skolen manglede for at kunne gennemføre lejrskoleturen over grænsen. Skolerne vil gerne derned, er det mit indtryk, men det strander altså undertiden på økonomien. I realiteten ligestilles det sydslesvigske lejrskoleophold nu med et tilsvarende i Danmark. I 1987 gav vi støtte til 58 klasser, i år har vi ydet befordring til 126. Jeg mener, det er en gavnlig indsats, og den er med til at gøre Grænseforeningen kendt – selv i skolekredse, hvor man næsten havde glemt os.

Vi kræver en ansøgning af samme grund, og en kopi af svaret til skolen sender vi til den lokale Grænseforenings formand til orientering. Det kunne jo være udgangspunkt for et videre bekendtskab mellem skolen og foreningen!

Ordningen har været en sådan succes, at vi har vedtaget at fortsætte også i 1989. Der er en brochure om tilbudet under udarbejdelse, og den vil blive sendt til alle Danmarks skoler snarest. Til Sendemændene kunne jeg

måske tilføje: Når De kommer hjem, var det måske en god idé, om De sikrer Dem – ved en telefonopringning – at Deres stedlige skole er bekendt med tilbuddet!

OPLYSNING OG HVAD DERAFF FØLGER

M.h.t. vore andre arbejdsområder henviser jeg til de respektive udvalgs skriftlige beretninger, som vil blive kommenteret af udvalgsformændene senere.

Da vi for tre år siden ændrede vore vedtægter og tilføjede som en af vore direkte og nødvendige opgaver: at styrke og udbrede kendskabet til grænse-landets forhold, mente vi det jo alvorligt. Det er en helt afgørende opgave ved siden af støttegivningen til vore landsmænd i Sydslesvig. Det har foranlediget en række initiativer i de sidste år af forskellig art, som har haft til formål at bringe grænselandet og Grænseforeningen i erindring i mange kredse i Danmark, et par hvervekampagner og en stor annoncekampagne i fagskrifter og kommunale blade. Men vi har næppe vundet så meget, som vi håbede – ud over at vi naturligvis har bragt Grænseforeningens navn frem og også hvervet nogle medlemmer fra nye kredse.

Jeg kan dog ikke lade være at nævne, at medens vi i flere år har fået omkring 500 spontane indmeldelser i Grænseforeningen hvert år sammen med giro-bestillingerne af lodsedler til Det sønderjyske Lotteri, var der i år 645, som skrev på talonen: Vi vil gerne være medlem af Grænseforeningen! Det er mange, og det siger noget om, at der rundt i Danmark findes en latent interesse, som det blot gælder om at bringe op til overfladen. Vel er det svært at drive foreningsarbejde. Men vi har altså også tilskyndelser og opmuntringer og gode grunde til at søge vort medlemstal hævet. Det har i nogle år svinget mellem 47.000 og 48.000. Er det lidt eller meget? Det skulle gerne blive til flere!

Vor direktør, som er et humørfyldt gemyt, regnede engang ud, at hvis vi havde været et politisk parti, så ville vort medlemstal som partiforening svare til, at vi havde godt 20 medlemmer i folketinget! Men partier er jo heller ikke, hvad de har været!

KAN DET FOLKELIGE ARBEJDE OVERLEVE?

Jeg læste en kronik for nylig, som stillede spørgsmålet: Kan det folkelige arbejde overleve? Den var skrevet under indtryk af de forandringer, der er sket siden anden verdenskrig med hensyn til foreningsliv, mødeformer og almen kulturel virksomhed. Og rigtigt er det, at meget er anderledes i dag end i 40'erne og 50'erne. Værdier og gode traditioner er gået i opløsning eller er forladt, fordi de ikke siger tidens mennesker noget. Ingen ved det bedre end vore foreningers bestyrelser.

Og derfor stilles spørgsmålet: Kan det folkelige arbejde overleve?

Jeg synes, det er rigtigt – før der gives et hurtigt svar – at gøre opmærksom på, at der rundt i landet i vore foreninger, men også i andre – i

virkeligheden gøres et imponerende arbejde og udfoldes en opfindsomhed, som er helt enestående. Det er ikke rigtigt, at det folkelige arbejde er ophørt. En række foreninger er så venlige at sende mig deres mødeprogrammer til orientering, og jeg har prøvet at se dem i sammenhæng, således at de samlet danner et billede af, hvad der rent faktisk foregår af folkeligt arbejde i en given periode. Det er meget, og det er vel nok især i landdistrikterne, de velkendte mødeformer stadig er i brug. Mit indtryk bekræftes af vor organisationskonsulent, som følger hele dette virke nøjere, end jeg har mulighed for. Det er nok rigtigt, at deltagereskaren overvejende ikke er unge. Men det er ikke rigtigt, at arbejdet – det folkelige arbejde – er gået i stå. Det lever faktisk i dag. Og man kunne måske endda stille modspørgsmålet: Overleve hvad?

Der har dannet sig et mediebillede af, at det er forbi med folkeligt foreningsarbejde, som regnes for forældet og uden interesse. Det billede fortæller ikke hele sandheden. For der samles i virkeligheden mange mennesker om det, man kan kalde »folkeligt arbejde«, og der gøres tydelige anstengelser for at forny både indhold og form. Vi har svage led i kæden, men det folkelige virke er større, end mange tror.

Skulle jeg forsøge et svar på spørgsmålet, om det kan leve videre i årene, der kommer, må det blive ud fra en opfattelse af, at det ikke er dødt, men at det på længere sigt næppe kan forventes at fortsætte i 40'ernes form. Med tale, kaffebord, højskolesang. Det ville vel i grunden også være naturstridigt. Men det afgørende er vel også, om folkeligheden kan overleve. Og det tror jeg. Læg mærke til den skov af sangkor, aftenskoler, aftenhøjskoler, lokalhistoriske foreninger, teaterforeninger og interessesammenslutninger, der er vokset op i det kulturelle landskab i de senere år. De fandtes ikke for 30-40 år siden. Foreningsbegrebet er slet ikke »out«, men formerne er andre end før. Det folkelige liv danner et tætmasket net over det meste af landet. Det er glædeligt. Og der må også være plads for Grænseforeningens budskab i den helhed.

SKAT PÅ GOD VILJE!

Grænseforeningen forvalter adskillige legater, større og mindre, i alt omkring 300 numre, som man kan se af regnskabet. Bag hvert eneste har været en uegennyttig vilje til at støtte en national og human sag uden tanke for erhvervsmæssig udnyttelse af midlerne.

Hvert år føjes der flere til rækken, undertiden større, oftere små beløb, som betroes os til forvaring og anvendelse efter vort bedste skøn i grænse-landsarbejdet.

Siden Fondsregistret oprettedes for nogle år siden, har det været en ubegribelig konsekvens, at også disse små legater på nogle få tusinde kroner skal betale en registreringsafgift ikke én gang for alle, men hvert eneste år, en afgift til staten for at få lov til at opfylde legatstifternes sidste vilje. Det er urimeligt og plat. *Og lovgivningsmagten kompromitterer sig*

selv gennem denne bestemmelse, som koster Grænseforeningen omkring 20.000 kr. om året! Så stærkt det er mig muligt, må jeg påtale en sådan ordning, som vi ikke kan være bekendt i vort samfund. Et legat havde godt 5000 kr. til uddeling syd for grænsen. Men forinden skulle der ud over de meget beskedne udgifter til administration fratrækkes 500 kr. om året i afgift til Fondsregistret.

Et andet eksempel: To af vore kredsforeninger driver – som mange ved – Lejrskolehjemmet Vesterled på Holmslands Klit til glæde for hvert år mange hundrede børn og unge fra Sydselsvig. I Registerlovens forstand er Vesterled imidlertid en fond, som forud hvert år må aflevere tæt ved 2000 kr. i afgift til statskassen.

Det er ikke rimeligt, at der af disse beskedne beløb, som er dannet ved arv eller bidrag til Vesterled indsamlet blandt engagerede mennesker skal svares disse afgifter, som ikke på nogen måde står i et fornuftigt forhold til legaternes størrelse.

Vi har tidligere fra Grænseforeningens side protesteret imod disse bestemmelser, og vi vil gøre det igen. Sprogforeningen har ved sin generalforsamling i foråret givet til kende, at man finder det pietetsløst og urimeligt. Vi er helt på linie. Og vi vil her i Grænseforeningen fortsat pege på, at disse regler er uden sammenhæng med dansk politik i øvrigt over for vort frivillige arbejde i grænselandssammenhæng. Måske er det alvorligste i sagen, at man i et større perspektiv gør det meningsløst for danske borgere at yde støtte til almene gode formål, når man lægger skat på menneskers gode vilje.

DYBBØL MØLLE

Da det først på året blev kendt, at Dybbøl Mølle var i alvorligt forfald, var det for mange i Danmark en chokerende oplysning. Også for os i Grænseforeningen. Der består et ganske særligt forhold mellem møllen dernede på Dybbøl Banke og os. Siden 1920 har den været vort vartegn og bomærke.

Til gengæld var det en glæde at konstatere, at meget brede kredse i Danmark straks tilbød at skaffe de fornødne midler til en istandsættelse af møllen, som jo er et nationalt klenodie. Dybbøl Mølle er en selvejende institution, og man kan godt sige, at efter meddelelsen om, at møllen måtte restaureres gennemgribende, hvis den skulle bevares, strømmede det ind med penge fra private og fra fonde. Det var tydeligt, at det danske folk vil ikke se passivt til, at møllen går til grunde. Og det er der grund til at glæde sig over.

Man havde først tænkt sig at nøjes med en skrabt istandsættelse af facader og træværk til en samlet udgift af ca. 600.000 kr., men da der faktisk var indkommet omkring en million kr. til formålet, besluttede man sig for en grundigere renovering fra fundament til møllehat til ca. 1,2 mill. kr. – Der mangler nu godt 100.000 kr.

Vi har fra Grænseforeningen meddelt bestyrelsen, at hvad der måtte

mangle – ca. 115.000 kr. – vil Grænseforeningen bidrage med, fordi vi føler en særlig forpligtelse over for stedet og den gamle mølle. Den 18. april næste år – altså på den næste Dybbøldag – er det 125-året for slaget ved Dybbøl, så tidspunktet egner sig godt.

Jeg kan i denne forbindelse oplyse, at den danske stat har besluttet at købe det gamle Hotel Dybbøl Banke, som ligger over for møllen på modsatte side af vejen. Det er tanken at nedrive hotellet og i stedet opføre et moderne besøgscenter på arealet. Samtidig ønsker Miljøministeriet at overtage Skanse IV og de tilknyttede krigergrave. Det sker for at bevare stedet som national mindepark. Forleden ansøgte ministeriet finansudvalget om 1,5 mill. kr. til formålet.

TAK FOR ÅRET

Den 1. oktober 1988 blev en særlig dato for Grænseforeningen og specielt kontoret i Peder Skrams Gade nr. 5. Denne dato skiftede Grænseforeningen direktør. Niels Henriksen tiltrådte, og O. M. Olesen trådte tilbage efter 41 års tjeneste i Grænseforeningen. Vi havde i fjor lejlighed til at hylde Olesen ved et par arrangementer i anledning af 40 års jubilæet. Og jeg kan tilføje, at O. M. Olesen fortsætter som kommitteret et halvt års tid endnu, især for at bistå vor nye direktør. Til Olesen skal jeg for nærværende kun sige, ikke blot på forretningsudvalgets eller hovedstyrelsens, men på hele Grænseforeningens vegne: Tak for din gerning!

Og til Niels Henriksen skal der lyde et hjerteligt velkommen til arbejdet!

Efter et arbejdsår med travlhed, lotterivanskeligheder og måske en smule usikkerhed indadtil og udadtil føler jeg trang til at takke vort personale på kontoret for et loyalt og trofast arbejde. Det er en glæde for os nu at kunne konstatere, at alle pladser igen er besat. Hovedstyrelsen og forretningsudvalget har kunnet stole på, at de nødvendige procedurer er fulgt, og opgaver er blevet løst. Og det siger vi tak for. Også tak for samarbejdet med vore revisorer, statsautoriseret revisor Leif Eichel og revisionsfirmaet Haugbyrd.

Jeg vil også gerne takke Grænseforeningens mange samarbejdspartnere i kredse og lokalforeninger, støttegivere fra forskellig side – og alle, som ved en håndsrekning har hjulpet os med den mangeartede opgave, som er Grænseforeningens. Tak for et aktivt og travlt år.

Karl Otto Meyer på talerstolen.

Efter et godt valg

af redaktør Karl Grage, Flensborg

SSV, Sydslesvigsk Vælgerforening, det danske politiske parti i Sydslesvig, fik et fantastisk godt landdagsvalg den 8. maj 1988. Med 25.643 stemmer var der tale om det bedste resultat ved et landdagsvalg siden 1967. I sammenligning med det ordinære valg den 13. september 1987 drejede det sig om en fremgang i SSV's stemmetal på ca. 3.300. På baggrund af landdagsmand Karl Otto Meyers konsekvente holdning under Barschel-affæren, der gjorde indtryk på hele befolkningen, forudså SSV, at et stemmetal på ca. 25.000 ville være realistisk. Men dette mål blev altså overtruffet.

Fremgangen var fordelt over hele Sydslesvig med undtagelse af Flensborg by. I 12 af de i alt 14 valgkredse, hvor SSV opstiler, kunne der noteres fremgang, sammenlignet med 1987-valget. Mens SSV i 1987 kun i 4 af de 14 valgkredse lå over 5 pct. af stemmerne, blev denne grænse nu overskredet i 7 kredse. Det skulle love godt for SSV's repræsentation i de kommunale råd ved kommunevalget i 1990. Ved landdagsvalg er det danske parti fritaget for 5 pct.'s spærregrænsen, men den gælder fortsat ved kommunevalgene.

Der er al grund til at fremhæve resultaterne fra de sydlige egne. I flere kommuner er der tale om fordobling, ja en tredobling af SSV's stemmetal. Også resultatet fra Pinneberg-kredsen i Holsten, som den tidligere danske ø Helgoland hører til, overraskede. Her opnåede SSV 444 stemmer.

Resultatet som helhed skal ses på baggrund af den socialdemokratiske »jordskredssejr«. På forhånd havde mange frygtet, at en stor SPD-sejr skulle koste SSV mange stemmer, men det skete altså ikke. Dog må man sikkert se i øjnene, at dansksindede arbejdere i et antal tilfælde har stemt på SPD for at være helt sikre på, at der virkelig skete et regeringsskifte. Det har givetvis haft en lille negativ virkning på SSV's stemmetal.

Det er utvivlsomt en af forklaringerne på tilbagegangen i danskhedens højborg, Flensborg by, hvor SSV måtte notere et tab på ca. 400 stemmer, sammenlignet med 1987-valget. Det danske parti har dog allerede ved de tre sidste valg måttet notere vigende tal. Andre forklaringer turde være den høje arbejdsløshed på op til 20 pct. med alle dens konsekvenser, de mange flytninger, som finder sted inden for byområdet, og udflytningerne til nabokommunerne, men også den kendsgerning, at det danske basisarbejde i Flensborg ikke længere er, hvad det har været. I hvert fald har SSV de sidste år haft svært ved at få sit politiske budskab ud, og det hævdes også, at SSV i byrådet i et vist omfang har stået noget i skygge af de to store tyske partier. Ved byrådsvalget i 1986 mistede SSV allerede ca. 1.500 stemmer i Flensborg i forhold til det forudgående valg i 1982. SSV's kredsforbund i Flensborg har nu sat alle sejl til for at udligne disse tab ved byrådsvalget i 1990. Bl.a. arbejdes der ihærdigt for at styrke basisarbejdet.

SSV's mål i de næste år må være at fastholde og udbygge det stemmetal, der opnåedes 8. maj. Lykkes det, vil det betyde, at partiet i 1990 kan gøre sig forhåbninger om at opnå repræsentation i kommuner, hvor det hidtil ikke har været tilfældet. Siden kommunevalget i 1986 har SSV i alt 101 repræsentanter i de kommunale råd landsdelen over.

Som en af sine første handlinger har den ny SPD-landsregering afskaffet den stærkt omdiskuterede »Berufsverbot«, der har bevirket et uværdigt sindelagssnuseri over for personer, der søgte job i den offentlige sektor. Det danske parti har i mange år arbejdet for at få »Berufsverbot« afskaffet, ligesom man konsekvent siger nej til atomkraft. Her går SPD-landsregeringen ind for, at delstatens tre atomkraftværker lukkes inden for en overskuelig årrække. Regeringspartiet er også gået ind i en anden af SSV's mærkesager, nemlig tildeling af kommunal valgret til udlændinge fra lande, hvor tyske statsborgere har denne valgret. Tager SPD nu vinderen ud af sejlene for det danske parti?

Fra flere sider er der udtrykt forundring over, at SPD, der i mange år har støttet Karl Otto Meyers ansøgninger i landagen, ikke straks efter regeringsskiftet har øget støtten til det danske mindretal. SSV har bl.a. i flere år efterlyst faste regler for tilskud til det danske skolebyggeri, ligesom man ønsker en øget støtte til det danske biblioteksvæsen. Her må man tage i

betragtning, at Slesvig-Holstens finanslov for 1988 allerede blev vedtaget under den fungerende CDU-regering og i øvrigt har Bjørn Engholms regering svært ved at rette op på delstatens stramme økonomi. Meget tyder på, at CDU-regeringen har flottet sig lidt rigeligt på en række områder i de senere år.

SPD har dog givet udtryk for, at man med henblik på finansloven 1989 er rede til at gå med i forhandlinger med SSV. Desuden er SSV's regionalpolitiske forestillinger i et vist omfang i tillægs-finansloven for 1988 blevet tilgodeset af SPD-landsregeringen. Således er der blevet bevilget næsten 200 mill. kr. til erhvervsfremmende foranstaltninger i landsdelen Sydslesvig og Ditmarsken. Endvidere må man regne med, at en del af de ca. 950 mill. kr., som i de næste tre år skal bruges til etablering af ny arbejdspladser, vil tilflyde Sydslesvig.

Som jeg mødte Grænseforeningen

Fr. Rudbeck

Egentlig var det slet ikke nogen let sag at blive medlem af Grænseforeningen. Da jeg i 1947 var blevet ansat som rejsesekretær for Sydslesvigsk Udvalg, fandt jeg det helt naturligt også at blive medlem af Grænseforeningen, hvis indsats jeg jo ikke mindst kendte fra de år op til krigen, da jeg havde mit hjem i Flensborg. Så tidligt som i 1934/35 havde jeg i Haderslev hørt Grænseforeningens daværende formand, rektor H. P. Hansen på det, der dengang kaldtes Det danske årsmøde, et fællesmøde mellem Grænseforeningen, Sprogforeningen og Sønderjydsk Skoleforening, og hvor i øvrigt også den gamle sønderjydske fører H. P. Hanssen talte. Men der måtte som sagt flere henvendelser til, inden Haderslev Østeramts Grænseforening reagerede.

Som engageret i det grænsepolitiske arbejde var det da også helt naturligt for mig at overvære Grænseforeningens sendemandsmøde i Haderslev i 1947. Det var jo store tider. Politimester Vagn Bro kunne meddele, at Grænseforeningen nu talte 173.000 medlemmer fordelt på 345 foreninger,

og dette medlemstal ville stige yderligere og nåede da også i 1949 op omkring 200.000. Lidet tænkte jeg på, at inden mange år skulle jeg selv få med denne forening at gøre.

Dog i det midt- og vestjyske område, hvor jeg havde mit virke, var der praktisk talt overalt nær kontakt mellem Sydslesvigsk Udvalg og de lokale sønderjydske foreninger. Det var i reglen de samme mennesker, der havde samme interesser, og ikke mindst da fadderskabsarbejdet kom for alvor i gang, det vi nu helst kalder venskabsarbejdet, var det vigtigt, at den lokale sønderjydske eller grænseforening var med. Det viste sig senere af stor værdi. De i 50'erne mange steder på et ganske bredt grundlag oprettede fadderskabsforeninger, holdt ikke så længe. Men Grænseforeningen blev, og da jeg selv i 1952 blev tilknyttet Grænseforeningen, var det forholdsvis nemt at sikre de fleste fadderskabskredse, fordi den lokale Grænseforening overtog forpligtelserne.

Ganske vist blev jeg på et vist tidspunkt indbudt til et møde på Grænseforeningens kontor, hvor man fortalte mig, at Grænseforeningen jo stod foran kæmpemæssige skoleindsamlinger, så det med fadderskaberne kunne godt komme i vejen og tage de penge, der burde været gået til en skole. Så galt gik det nu ikke, tværtimod gav det mange et mere nuanceret indtryk af behovet for danske skoler i Sydslesvig. Ja, som Sydslesvigsk Udvalgs rejsesekretær bidrog jeg endda ved tilrettelæggelsen af skoleindsamlingerne i Skanderborg og Århus/Randers amter.

Jeg havde således allerede mødt adskillige af Grænseforeningens gode navne. Grosserer Peter Michaelsen, Lunderskov, godkendte i øvrigt som fungerende formand min ansættelse. I Vejle havde jeg nær kontakt med fabrikant Gorrisen. Der var konsulent Anton Jelsbak, Hammel, og provst K. B. Hillgård, Skivholme, der begge kendte deres amter som få. Ringkøbing amt sad Axel Kiilerich, Borris og Peder Ledgaard i Ringkøbing. Alle havde jeg nær kontakt til. Også på Fyn, hvor jeg blev bedt om at hjælpe med til at udbygge fadderskabsarbejdet, lærte jeg hurtigt den dynamiske dommer Lunø at kende og den dengang unge lærer Aage Ovesen, med hvem jeg siden, da han afløste Lunø, fik et mangeårigt samarbejde.

Det var derfor slet ikke så svært i 1952 at starte som rejseinspektør i Grænseforeningen. Det var mit mål hurtigst muligt at lære de flest mulige foreningsformænd at kende. Peter Michaelsen havde betinget sig, at jeg startede i Ribe amt. Grethe Mølbak, medlem af organisationsudvalget, ville snarest have mig til Randers amt, og snart mødte andre amtsformænd op med deres ønsker, så der kom til at gå nogle år, inden jeg nåede raden rundt. Både Fyn, Sjælland, Bornholm og Lolland-Falster skulle jo passes. For ikke at tale om Vendsyssel og Thy.

Måske var der nogle foreningsformænd, der stod lidt skeptiske overfor pludselig at skulle have en inspektør til at kigge sig i kortene. Det nærmere bekendtskab må dog ikke have virket afskrækkende. Man opdagede hurtigt, at det var ganske rart at få lidt hjælp.

Det var da også en ret så skeptisk sygehusinspektør H.C.T. Møller i Næstved, der modtog mig i sit hjem i forbindelse med et amtsbestyrelsesmøde. Møller og hans elskelige kone var jo altid gæstfrie, så jeg var inviteret til middag. Nysgerrigt så jeg mig om i den store spisestue i sygehusinspektørboligen. Der hang fine raderinger fra de slesvigske krige, og der hang også en medalje, som jeg nok viste særlig interesse. »Ja«, udbød H.C.T. Møller, »denne medalje tilkæmpede min bedstefar sig under slaget på Isted Hede i 1850, der hvor jeg 100 år senere kunne nedlægge grundsten til en dansk skole«. Nu kendte jeg medaljen, og jeg ville da heller ikke stå tilbage, men fortalte Møller, at en lignende medalje havde min oldefar fået efter slaget ved Frederits, og – her for der nok lidt af en djævel op i mig, for jeg kan ellers ikke lide at prale med mine forfædres bedrifter – tilføjede jeg, »det var så kun den ene af mine oldefædre, den anden var medstifter af Skamlingsbankeselskabet og den første slesvigske forening«. Da skred H.C.T. Møller hen over gulvet, gav mig hånd og udbød: »Så står vi lige«. Vi var venner, så længe han levede, og både han og hans kone blev mennesker, jeg kom til at sætte stor pris på. Deres ildhu for den sønderjydske sag fornægtede sig aldrig.

Måske var jeg nok en smule miljøskadet. Jeg nævnte min oldefar, min bedstefar var optant og blev udvist fra Nordlesvig, og min far levede sine sidste år i Flensborg og var stærkt engageret i det danske mindretalsarbejde. Og selv blev jeg straks i 1933 grebet af Det unge Grænseværn og fik et nært samarbejde med Peter Marcussen. Det måtte jo give sig visse udslag.

Hvordan var de så, alle disse sønderjydske foreninger, jeg mødte på mine veje? Ja de var jo ikke alle lige gode. Nogle arbejdede fantastisk godt. Alligevel blev en af mine første opgaver at genoplive en nærmest død sønderjydsk forening i Grindsted. Det blev mine gamle Sydslesvigsk Udvalgs-folk, som selv havde dannet en forening, der nu slog de to foreninger sammen til en Grænseforening, med SU's dynamiske formand i spidsen, og foreningen har siden loyalt fulgt Grænseforeningen og kører fint den dag i dag.

Tilsvarende kom jeg ud for i Århus og på Bornholm, hvor der som reminiscenser fra grænsestriden i 1920 stadig eksisterede to hinanden lignende foreninger med kun navnene forskellige, og som fortsatte, indtil den ene, og her i øvrigt dem begge, i formandsnød, opgav at køre videre.

Der var jo i årene under og lige efter 1945 oprettet i stribevis af sønderjydske foreninger. Hvert sogn sin sønderjydske forening, hvade Peter Michaelsen sagt til mig. Så enkelt var det nu ikke. Jo, takket være vore flinke rejsesekretærer, der – som Vagn Bro udtrykte det – »i slut og regn cyklede ad dårlige veje ud til de fjerneste hjem for at tegne nye medlemmer«, var der oprettet mange nye foreninger. Ikke alle havde det lige godt. Således blev jeg inviteret til et møde i en lille forening nær Varde. Foruden formanden var der 2. Det så lidt trist ud. Heldigvis var den ene formand for den stedlige ungdomsforening. Hvorfor kom I ikke til os, spurgte han, så ville

salen være fuld. Så der blev i hast truffet en ny aftale, og en måned senere, da jeg kom igen, var salen ganske rigtigt fyldt.

Knap så godt gik det i Fly, Jeppe Aakjærs hjemegn. Jeg havde været der en gang før, og mødet var nok ikke strålende besøgt, så jeg havde lidt bange anelser, da jeg skulle dertil igen. Jeg sikrede mig derfor, at stedets førstelærer dog kom med. Vi blev de eneste. På bordet i forsamlingshuset lå regnskab og protokol. Der var ingen formand og ingen bestyrelse. Det blev denne forenings død. Og adskillige er desværre fulgt siden.

Mere lykkeligt var det at finde nogle sønderjydske foreninger, der slet ikke stod i Grænseforeningen og så få dem halet indenfor. Det lunede altid på medlemstallet, der jo så småt var på retur. Tiderne var ved at ændres. Hvor det engang var tilstrækkeligt med en seddel i Brugsen, at der holdtes sønderjydsk møde i skolen den eller den dag, skulle der snart mere til. Alligevel mindes man med største respekt de gamle førstelærere for deres alsidige medvirken i sognets kulturelle og folkelige arbejde. Efterhånden som afstande betød mindre, og desuden TV kom ind i de små hjem, skrumpede også meget af det lokale mødeliv ind. Mange sønderjydske foreninger blev, som det så bekvemt hedder, fusioneret.

Da jeg i 1952 begyndte mit rejseliv i Grænseforeningen, var der i Grænseforeningens beretning noteret 442 enkeltforeninger. Heraf var vel en 25 sønderjydske ungdomsforeninger, som oprettedes i årene lige efter krigen, da begejstringen var stor. Men de kom sjældent til at leve ret længe. Det var i de år, lærerne eller folk med tilknytning til skoleverdenen i stort tal prægede Grænseforeningen. I 1952 var der 132 lærere som lokalformænd og dertil 76 præster. Så jeg fik den vane om formiddagen at besøge præster og om eftermiddagen lærerne. Og så blev der vel altid tid til et par med en lidt anden håndtering. Gårdejerne er nemlig også ganske vel repræsenteret. For øvrigt er den procentvise andel af lærere blandt vore formænd stadig nogenlunde den samme, i 1952 29,5 pct., nu er det 30,9 pct. Præsterne er blevet færre, i 1952 17,1 pct. og nu kun 9,1 pct.

Også dengang kendte man det også i dag stadig eksisterende problem med manglende indberetninger. Så vidt det ses, savnede man i 1952 at høre fra 42 foreninger. Nogle hørte vi aldrig noget til. De forsvandt bare lige så stille. Andre, hvor man mente, der nok var liv endnu, blev pænt noteret med 50 medlemmer. Gad vide, om disse medlemmer overhovedet kendte noget til deres forening.

Vi fik jo i disse år og iøvrigt mange år frem i tiden tegnet et ganske betydeligt antal medlemmer gennem vore rejsesekretærer. Det lunede med alle disse medlemmer, en 7-8000 pr. år. Men det var også dyre medlemmer, og endnu dyrere blev de, når det viste sig, at vel mange kun blev etårsmedlemmer, fordi de bare troede, de gav et bidrag til Sydslesvig. 2 kr. pr. medlem var satsen, så det var beskedne bidrag. Som sæd og skik også på landet ændredes, måtte denne hverveform efterhånden indstilles. Men Vagn Bro var glad for rejsesekretærerne.

Hans afløser som formand for organisationsudvalget, rektor Stig Hansen, så mere nøgternt på det. Måden var dyr og gav alligevel ikke tilstrækkelig fornyelse. Samtidig var vi kommet ind i edb-alderen, hvilket viste sig at blive redningen for adskillige foreninger, som efterhånden havde svært ved at vedligeholde et tillidsmandsapparat eller finde nogen, der for gode ord og helst betaling ville kræve kontingenterne op. Men det betød også en nedgang i antallet af foreninger, hvis medlemmer nu kom til at stå under en større, i reglen den oprindelige på egnen værende forening, og – og det var næsten det værste – der åbenbarede sig også et ganske stort antal såkaldte kartotekslig, så intet under, at medlemstallet faldt.

Imidlertid kom der jo hele tiden nye opgaver. I 1953 startede Det sønderjydske Lotteri. Alle foreninger blev besøgt for at gøre dem modtagelige for den enestående mulighed, de nu, takket være de 20 pct., fik for selv at tjene penge. Der var opgaver, som meldte sig fra Sydslesvig. Hermann Tychsen meldte sig en dag. Nu kunne der købes et hus i Stausmark i Angel, her og nu, og længe havde de danske derude jo ønsket sig deres eget forsamlingshus. Men hvad med pengene? Så var det godt at kende lidt til foreningernes finansielle situation, opsamlet under diverse bestyrelsesmøder og generalforsamlinger. Grænseforeningen i Otterup, der var fadderskab for Stausmark, lå inde med et klækkeligt beløb, der med dags varsel blev frigjort og overført til Sydslesvig, og en anden pengestærk kreds, vistnok Herning, hjalp til. Huset blev købt og bruges i endda udvidet stand den dag i dag.

En anden gang var det traktørstedet Bellevue i Flensborg, der kunne købes. Det ville være et egnet sted som dansk møde- og ungdomscenter. Igen skulle der findes ud af, hvem der havde penge. Det havde bl.a. Ringkøbing amt, og de var flinke, og så måtte desuden alle Flensborgs fadderskaber holde for med hver mindst 500 kr. Det blev til en 17-20.000 kr. ganske vist blev handelen med Bellevue ikke til noget, men pengene ligger, sammen med et tilsvarende tilskud fra Slesvigligaen, i Paludanushuset i Frederiksstad. Vel skete det med givernes tilladelse, men jeg har siden konstateret, at ikke alle de dengang medydende sønderjydske foreninger ved, at deres penge faktisk blev ganske vel anbragt.

Udbygningen af venskabsarbejdet omkring 1950 førte for mit vedkommende til en lang række besøg syd for grænsen. Jeg ville godt kende de mennesker i Sydslesvig, som jeg skulle sætte sammen med en dansk kreds. Så sammen med amtssekretærer og landbrugskonsulenter gik det fra distrikt til distrikt, og samtidig fik jeg jo et enestående billede af forholdene blandt de danske i Sydslesvig i denne efterkrigsperiode.

Det var i øvrigt slet ikke så enkel en sag at komme over grænsen. Der skulle jo frem til omkring 1951 visum til, og dette visum skulle englænderne af en eller anden grund have indsigt i. Overfor mig var de absolut ikke venligt stemte. Jeg blev tidligt indbudt til at komme til Sydslesvig, men fik afslag hver gang. På et møde i Fredericia traf jeg daværende generalsekre-

tær Fr. Thygesen, og mens vi snakkede om tingene, kom jeg til at nævne, at der i mit pas stadig stod, at jeg var landmand, hvad jeg vitterligt også engang havde været. Det viste sig at blive til et »Sesam luk dig op«. Jeg blev indbudt til at holde landbrugsforedrag med emne De jydsk heste, som jeg i parentes bemærket også vidste adskilligt om. Og udstyret med De jydsk Hesteavlsforeningers film om jydhesten drog jeg derned. Første og anden gang i fire dage, og så visum fortløbende. Porten var åben. Det blev nu næppe til mange hesteforedrag, jeg tror det var to, men til gengæld til besøg hos mange spændende mennesker i Sydslesvig, hvoraf mange længst er borte, og andre blev ens venner for livet. Og da jeg desuden var ganske perfekt i tysk, kunne jeg passende bruges som foredragsholder på steder, hvor man havde svært ved at klare det danske. Men så var det ikke heste, vi snakkede om mere.

Det var nu ikke altid lige rart at høre på spørgsmålet »Hvornår kommer vi hjem?«, eller at komme ind til en købmand, der ved at høre, at man var dansker, betroede en, at også han havde været med engang, ja endda sendt sine børn i dansk skole, men da det gik ud over forretningen, måtte han sige fra. Andre tog det mere roligt. Som gamle Theodor Andersen, i Aventoft, Niels Bøgh Andersens far, der tålsomt slog det hen, der kommer en dag i morgen. Eller Ludvig Hansen i Ellehoved, der trøstigt opfordrede til at slide grænsen tynd.

Alt dette skulle man så fortælle om i foreningerne derhjemme. Det blev til mange foredrag også på de særeste steder, i skoler, forsamlingshuse, en barak i brunkulslejren i Søby, i en kirke og efterhånden også i alle mulige foreninger. Så længe begejstringens ild endnu glødede i efterkrigsårene, var det let at tale om Sydslesvig. Siden mærkedes tvivlen, »hvad nøt' er 'et te'«, som jyder kunne sige det. Nogle var bitre og fandt, vi havde svigtet, nu ville de ikke mere. Andre, som efter 1945 var skeptiske, ville så til gengæld godt være med, når det, som Holger Andersen engang sagde det, gjaldt de lange linier i grænselandsarbejdet. Men sætningen »for de gamle som faldt, er der ny overalt«, gjaldt så langt fra i dansk grænselandsarbejde, og det sætter endnu sine spor.

Mens det i mine første år slet ikke var så svært at opbygge en tillidsmandskreds eller at samle en arbejdsdygtig bestyrelse, blev det stadig sværere. Dem, man tidligere kunne trække på fra Det unge Grænseværn eller andet ungdomsarbejde, blev jo også ældre. Vore solide støtter, de gamle førstelærere var afløst af en ny generation. Præsterne var heller ikke så interesserede mere. Vi var takket være en mærkelig indstilling i seminarier og skoleverdenen på vej ind i en historieløs tid. Det mærkes stadig. Som da en klasse for nylig efter en grundig gennemgang af Sønderjyllands historie og Sydslesvig i dag overfor den engagerede lærer udbrød: »Hvor længe skal vi dog endnu høre om Tyskland«. Så tager man sig til hovedet og må spørge, hvor ender vi egentlig som danske?

Vel kunne det da være skuffende at komme ud et sted, hvor fremmødet

var mere end kummerligt. Des mere glad blev man så, når man en aften ad sneglatte veje havde sneglet sig frem til en fynsk friskole og regnet med, at her kom man da tidligt nok, selv om man var et kvarter forsinket, der var jo ingen biler i gården. Men salen var fyldt, og den lange række af gummistøveler røbede, hvordan man her kom til møde, fordi det gjorde man bare.

Der udføres trods alt mange steder et godt stykke foreningsarbejde, og der vedligeholdes kontakter over grænsen, man ikke i længden havde drømt om kunne vedligeholdes. Her tænker jeg ikke mindst på de mange gode venskabsforbindelser som f.eks. Ringsted-Lyksborg, der trods knas en overgang, der førte til adskillige møder for at rede trådene ud, nu har fungeret i over 40 år. Eller Brande-Tarp og tilsvarende kredse i Vendsyssel og Ejdersted. Jeg må her være forsigtig ikke at fremhæve nogle og glemme andre, men der er jo et pladshensyn at tage. Venskabsarbejdet har måske været noget af det værdifuldeste, jeg har haft med at gøre. Det og så feriebørnsrejserne er nok de to områder, der har ført flest rigsdanske og sydslesvigere sammen.

I alt dette kunne man da også komme ud for sære pudsigheder. Under et sendemandsmøde spurgte min bordgenbo ved frokosten mig om, hvad jeg dog ville lave, når vi nu snart havde fået Sydslesvig hjem. Uden at tænke nærmere over det, svarede jeg, at så ville jeg arbejde for Skåne. Hvorefter den gamle hædersmand rejste sig, gik uden om bordet og gav mig hånd med ordene »Så tænker vi på det samme«. Og hver gang vi siden mødtes, var det med hilsenen »Vi tænker på det samme«. Eller hvem glemmer længst afdøde borgmester Fischers hilsen, når vi mødtes, nej ikke et goddag, men »Danmark til Ejderen«.

I det hele taget var det jo mange spændende mennesker, man mødte enten på møder i Grænseforeningen eller ude i landet. Nævnes bør således dommer Juhl, Aalborg, som på sin fine måde kunne fortælle én en mængde ting om Sønderjylland og Grænseforeningen. Eller assurandør Gotthartsen i Tønder, der anså grænsen ved Ejderen som nærmest en af Gud trukket grænse. Alle, der boede nord for, var danske, og ville de ikke være det, så kunne de jo bare forsvinde. Seminarielærer S. M. Sørensen fra Nr. Nisum, der efter sin pensionering påtog sig hvervet med at tegne medlemmer og samtidig holdt møder i de små vestjyske skoler, hvis lærere næsten alle havde været hans elever. Der var Hans Jensen, Gislev, som med ildhu styrede sit amt, og Gud nåde den formand, der ikke rettidigt havde afleveret sin indberetning.

Eller provst Waage Bek fra Skagen, som jeg kendte fra hans tid som dansk præst i Flensborg, og som nu var formand i Hjørring amt. Da Skipperhuset i Tønning kunne købes, og der manglede en bestemt sum penge, gjorde han nøgternt op, det var så og så mange kroner pr. medlem i amtet. Dem skaffer vi, lød beskeden. Ingen protesterede, pengene blev skaffet. Der var den stoute Johs. Christensen, Svinninge, der som sønderjyde følte

sig særlig forpligtet, og sammen med kommunegartner Larsen Grøn gjorde en enorm indsats i det gamle Holbæk amt.

Men der var også de mange lokalformænd. Ikke alle var lige ferme. Nogle påtog sig kun arbejdet af nød, fordi ingen andre ville. Andre havde det bare i sig. Det var et arbejde, der skulle gøres, og det blev gjort. Nogle holdt længe ud. Nestor blandt landets lokalformænd er nok provst Otte i Brande, der dygtigt i nu over 50 år har passet sin forening.

Det var for mig hele tiden vigtigt at kende alle formænd. Ikke altid var det nok tilpas, når man kom på uanmeldt besøg. Alligevel blev der næsten altid tid til en snak og en kop kaffe, og man fik snakket om de problemer, der kunne være. Det var dog med til at mindske afstanden mellem hovedforening og lokalforening, og mange var faktisk glade for, at man interesserede sig for dem.

Mindes jeg den hovedstyrelse, der sad i 1952, er der ikke mange tilbage. Kun Eskild Friebling var vist med dengang. Med glæde mindes man samvær med dr. Emil Vermehren, lektor Bek, Randers, dommer Lunøe eller konsulent Philipsen, Roskilde. De er nok de sidste fra dengang. Lige som man husker spændende mennesker som dr. Vilh. la Cour, departementschef Mogensen, Johs Hoffmeyer eller Victor Vilner, med hvem jeg fik meget nært samarbejde under den store kollegieindsamling i 1970. Der var hovedbogholder Oskar Hansen, som jeg ligeledes fik nær kontakt med både i arbejdet for Det sønderjydske Lotteri og omkring bladet »Grænsen«, mens det endnu var Gentofteforeningens eget blad. Glemmes skal heller ikke redaktør Tage Mortensen, som jeg havde kendt helt siden mine unge år, og nu fik meget med at gøre både omkring bladet »Vort omstridte Land« og i oplysningsudvalget. Det er tyndet ud i rækkerne i det snart lange åremål.

Tilsvarende blev der mennesker i Sydslesvig, man ikke glemmer. Anna og Niels Kjems, vandelærer Jørgen Jørgensen, gdr. Detlef Thomsen, Vinnert, Lotte og Lars Schubert, Hermann Tychsen, Hermann Clausen, Samuel Münchow, Johs. Oldsen og Berthold Bahnsen. Ja, man kunne blive ved. Glædeligt er det at møde endnu nogle af dem, der allerede dengang stod fremme i arbejdet, Niels Bøgh Andersen, Fr. Wigender, Fr. Thygesen, Hans Ronald Jørgensen og ikke at forglemme Karl Otto Meyer.

Det blev til et møde med mange mennesker og især mange spændende mennesker. Samtidig blev det nok til nogle tusinder møder og foredrag, fremvisning af film eller lysbilleder. Efterhånden kom andre opgaver til, ikke mindst da organisationsudvalget blev delt, og der oprettedes et oplysningsudvalg med et anneksudvalg i Flensborg. Nu gjaldt det bearbejdelse af lejrskolemateriale, redigering af nye diasserier, turistbrochurer, og dertil et hav af artikler til ikke så få aviser og tidsskrifter incl. »Grænsen«, som det heldigvis lykkedes at bevare for Grænseforeningen og endda gøre det til et ofte rosende omtalt medlemsblad. Det var jo både et organisations- og oplysningsarbejde, der var brug for. Her var det en stor fordel, at jeg fik så frie hænder af såvel forretningsudvalg, organisationsudvalget og kontoret,

hvor de to ledere, Antoni Petersen og O. M. Olesen sammen med et altid veloplagt personale altid gav mig en god støtte. Syv formænd nåede jeg at arbejde under. Holger Andersen. Fr. Heick, Erik Haunstrup Clemmensen, Arne Fog Pedersen, Eskild Friehling, H. P. Clausen og sidst Viggo Witt-Hansen. Jeg har al grund til at være taknemmelig for de frie arbejdsforhold, jeg fik under alle disse formænd.

– Blev du da aldrig uenig med nogen? vil man måske spørge. Det kunne selvfølgelig ikke undgås. Der var genforeningsfolk eller Ejerdanske, som bebrejdede mig, at jeg var for tilbageholdende. Det fandt jeg – måske fordi jeg er sønderjyde – al grund til i 1945 og i årene, der fulgte. En for hidsig dansk politik kunne godt komme til at koste os dyrt. Derfor kunne jeg godt have undt sydslesvigerne en bedre fremtid. Her har man da heldigvis lov til at bevare troen, hvor utænkelig en ændring af Sydslesvigs statspolitiske forhold end kan forekomme.

Der blev også kritik, både da jeg i 60'erne advarede imod EF, fordi jeg ikke fandt os modne til det og samtidig de grænsepolitiske forhold for uafklarede, og igen da jeg i 1972 følte, at nu var tiden inde, ville vi også selv erkende, hvilke opgaver, EF-samarbejdet pålagde os, men som vi måske kunne klare ved at henvise til de harmoniserede forhold i det grænseland, hvor trods alt tre kulturer, dansk, tysk og frisisk mødtes. Det blev ofte misforstået. Der kunne også være lokalformænd, man absolut ikke kunne med. Så måtte de passe sig selv, så længe de passede deres arbejde. Bare trist, når man så alligevel måtte til at lime stumperne sammen, fordi den pågældende, der ville selv, alligevel ikke magtede opgaven.

Hvordan skal man så her på træppestenen på vej ud af det, der blev ens livsgerning, vurdere Grænseforeningens fremtid? Selvfølgelig vil Grænseforeningen bestå, men kan godt fra organisation skifte til at blive en institution, passes der ikke meget på. Vi mister stadig medlemmer, og måske gør vi for lidt for at skaffe nye. Ja måske kender man efterhånden også for lidt til os.

Der ligger nok et stort PR-arbejde forude, skal Grænseforeningen bevarer som en slag- og handlekraftig organisation. Vi har altid haft travlt med at samle penge ind, og det er lykkedes endda overmåde godt, men man mindes de træge år, da Grænseforeningen slæbte rundt på en kæmpegæld. Men måske har vi forsømt noget i det mere udadvendte arbejde, eller ikke formået at gøre det godt nok. Desværre er der for få, der kender os, selv om man så gerne giver 1 kr. til et Dybbølmærke. Om denne krone går til Dybbøl mølles forskønnelse eller bekæmpelse eller går til danske i Sydslesvig, er for mange underordnet. Man er jo så vant til at give til gode formål. Derfor er der al grund til også i fremtiden at prioritere oplysningsarbejdet højt.

Der vil ligge store opgaver foran ikke mindst omkring spørgsmålet, hvordan vi også fremover vil hævde os som danske. Vel er der brug for os også i det kommende Europasamarbejde, hvor det nationale godt kan få en form

for renæssance, når også andre nationer opdager, at deres egen identitet er ved at være truet. Her har vi en stor fordel i det nære grænseoverskridende samarbejde med de danske i Sydslesvig. Det er måske vor vigtigste Europaopgave, og netop derfor bliver der brug for Grænseforeningen, som vel ene kan gøre opmærksom på den opgave, vi her har som folk og som nation.

Til sidst kan man måske spørge, har du været tilfreds med dit arbejde og med resultaterne? Det sidste må andre vurdere. Der er udrettet meget, og arbejdet har altid været spændende. Noget jeg altid har anset som det vigtigste var, at det var et arbejde for mennesker og blandt mennesker. For mennesker ikke mindst igennem venskabs- og feriebørnsarbejdet og blandt mennesker, hvoraf mange og stadig virkelig mange er besjælet af samme ildhu, at gøre et stykke arbejde for Danmarks og Sydslesvigs fremtid. Her blev dronning Margrethes besøg i Sydslesvig i 1978 måske den bedste måde at understrege den folkelige genforeningsproces på. Kan hændte det betød mere, end om nogle grænsesten blev flyttet.

På Hammelev kirkegård i Sønderjylland står en mindesten over en af de unge, der som H. P. Hanssen sagde det i sin store tale på Folkehjem i 1918 »med guldglorie om hovedet var begejstrede idealister og evnerige mænd«, men som blev den frygtelige krigs ofre. Det er mindestenen over Michael Steffensen, en af dem, man netop ventede sig meget af. H. V. Kaalund ristede følgende ord i denne sten:

*Yder vort liv kun et usselt frø
til åndens evige sommer,
lad da vort navn kun glemmes og dø
koraldyret lig i den dybe sø.
Vi bygger dog med på den voksende ø,
bereder den verden, der kommer.*

Denne indskrift blev et motto for mig her i livet. Jeg håber, jeg så nogenlunde har formået at efterleve ordene. 37 år i Grænseforeningen gav mig gode muligheder for at tjene den sønderjydske og dermed den danske sag.

Grænseforeningens årbøger:

1967: DANSK I SYDSLESVIG
 1968: NORDISK I SYDSLESVIG
 1969: DANMARKS FØRSTE STORBY
 1970: 50 ÅR MED DANMARK
 1971: VORE FRISISKE NABOER
 1972: GRÆNSELANDET OG EUROPA
 1973: UNG VED GRÆNSEN
 1974: DANSK HVERDAG I SYDSLESVIG
 1975: EUROPAS NATIONALE MINDRETAL
 1976: KIRKEKUNST I SYDSLESVIG
 1977: GRÆNSELANDETS SPROG
 1978: DANSK KONSOLIDERING
 1979: DRONNINGEN I SYDSLESVIG
 1980: POLITIK I SYDSLESVIG 1045-1979
 1981: SOM VI SER OS SELV
 1982: DER VAR ENGANG – I SYDSLESVIG
 1983: C. W. ECKERSBERG 1783 2/1 1983
 1984: GENNEM FLENSBORG MED HELMUT OG POVL LECKBAND
 1985: HERREGÅRDE I SYDSLESVIG – EN FÆLLES KULTURARV
 1986: SAGN OG SAGA FRA SYDSLESVIG
 1987: SYDSLESVIGSKE OLDTIDSMINDER
 1988: DANSKE HUSE I SYDSLESVIG

Grænseforeningens årbog 1989:

DA DET BEGYNDTE – DE SØNDERJYDSKE FORENINGERS FØRSTE ÅR

Redaktion: O. M. Olesen

Copyright: Grænseforeningen

Udgiver: Grænseforeningen

Peder Skrams Gade 5, 1054 Kbh. K.

01 11 30 63

Tryk: Center-Tryk A/S, Holbæk

Forside: Dybbøl Mølle